

# Hadislerde Bayanların Yanlarında Mahremleri Olmadan Yolculuk Yapmasının Yasaklanması | Özlem Hatice Gülaç

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

## ÖZET

Kişinin temel hak ve hürriyetlerinden biri de seyahat hakkıdır. Kur'an'da "Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. O halde onun üzerinde gezin, dolaşın" ayeti gibi yolculuğa teşvik eden birçok ayet bulunmaktadır. Aynı zamanda insanlar, hadislerle de seyahat etmeye yönlendirilmişlerdir. Örneğin Hz. Peygamber'in "Seyahat edin, sıhhat bulun" hadisi yolculuğun insan fitratı üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir.

Bununla birlikte İslam'da, yolculuk yaparken kişinin yararını gözetecek hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerden biri, bayanların iffetini muhafaza, her türlü kötülüğe uğramalarını engelleme ve güven içinde yolculuk yapmaları adına Hz. Peygamber zamanında kadınların tek başlarına yolculuk yapmalarının yasaklanmasıdır.

Hanımların yanlarında eşleri ya da mahremleri olmadan sefere çıkmalarının yasaklanması ile ilgili Hz. Peygamber'den nakledilen çok fazla hadis bulunmaktadır. İslam'ın genel prensiplerine bakıldığında bu yasağın emniyet amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak emniyetle birlikte bayanlar hakkında herhangi bir fitne çıkmasını engelleme adına da bu yasağın konulduğu düşünülebilir.

Bu çalışmada sahih kaynaklarda bulunan bayanın mahremsiz yolculuk yapması ile ilgili rivayetler ele alınıp incelenecektir. Bu mevzuda Kuran ayeti bulunmadığından İslam'ın ikinci teşri kaynağı olan sünnetteki hükümler çerçevesinde konu ele alınacaktır. Hem geçmişte hem de modern zamanlarda bu konu hakkında yapılmış değerlendirmeler ifade edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yolculuk, Bayan, Mahrem, Fıkıh Hüküm, Güvenlik Tehlikesi

## ABSTRACT

One of the fundamental rights and freedoms of individuals is the right to travel. . In the Qur'an, "He it is who made the earth useful for you. Then there are many verses that encourage travel, such as the verse "Walk on it, wander around".. At the same time, people were directed to travel by hadiths. For example, the hadith of our Prophet "Travel, find health" shows the positive effect of travel on human nature.

However, there are provisions in Islam that will protect the interests of the person during the journey. Hz. The prohibition of women from traveling alone in the time of the Prophet was one of the provisions made to protect their chastity, to prevent them from suffering all kinds of evil, and to ensure that they could travel safely.

Regarding the prohibition of women from traveling without their husbands and mahrams, Hz. There are many hadiths transmitted from the Prophet. . When we look at the general principles of Islam, it is understood that this prohibition is for security purposes. . However, it can be thought that this ban was put in order to prevent any sedition against women along with security.

In this study, the rumors that a woman travels without a mahram will be discussed and examined in authentic sources. Since there is no verse in the Qur'an on this subject, the

subject will be discussed within the framework of the provisions of the sunnah, which is the second legal source of Islam. In this regard, the evaluations made both in the past and today will be tried to be expressed.

Keywords: Journey, Mistress, Intimate, Fiqh Judgment, Security Danger

## GİRİŞ

İnsanlar bazen zaruri olan nedenlerden dolayı bazen de kendi istekleri doğrultusunda yurt içi ve yurt dışına yolculuk yapmaktadırlar. Hz. Peygamber dönemine bakıldığında o dönemde de hicret, savaş, ibadet vb. sebeplerle yolculuk yapıldığı görülmektedir.

Günümüzde de çeşitli amaçlar doğrultusunda yolculuk yapmak yaygınlaşmış olup bayanların yanlarında mahremleri olmadan bir yerden başka bir yere seyahat etmeleri bir ihtiyaç haline gelmiştir. Örneğin üniversiteyi kazanan kız öğrenciler yaşadıkları yerlerden farklı şehirlere giderken her daim mahremlerinden biri kendilerine eşlik edememektedir.

Hz. Peygamber'den nakledilen sahih hadislerde ise bayanların yanlarında eşleri ya da mahremleri olmadan yolculuk yapmasına yönelik yasaklar bulunmaktadır. O dönemdekitarıhsel şartlar ve ortam düşünüldüğünde buradaki yasağın bayanın haklarını engelleme adına değil aksine onu muhafaza etme amaçlı konulduğu görülecektir. Bayanların emniyeti ile birlikte onlar hakkında herhangi bir fitneye mahal vermemek de bu muhafaza kapsamında düşünülebilir. Çünkü herhangi bir saldırı karşısında bayanın kocası veya mahremi tek başına hiçbir şey yapamayabilir. Aynı şekilde hadislerde mahrem ifadesi kullanılmış ancak herhangi bir yaş sınırı tayin edilmemiştir. Bayanın mahremi örneğin kardeşi veya çocuğu gibi kendisinden yaşça küçük olabilir. Bu durumda sadece emniyetin amaçlanmadığı aynı zamanda herhangi bir fitneye mahal verilmemesi adına da bu yasakların konulduğu söylenebilir.

Yaşadığımız dönemdeki ulaşım imkanları da değerlendirilerek bu yasaklarla ilgili rivayetlerin tekrar ele alınması gerekli hale gelmiştir. Bu çalışmada bayanların mahremsiz yolculuk yapması ile ilgili rivayetler ile birlikte hem geçmiş zamandaki müctehidlerin hem de günümüzdeki fıkıh âlimlerinin ve araştırmacıların konuyla ilgili görüşleri ele alınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu rivayetlerdeki yasakların gerekçeleri araştırıldığından hadislerden çıkarılan hükümler daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Bu yasaklar Kur'an'da bulunmadığı için sadece sahih kaynaklardaki rivayetler ele alınıp incelenecektir. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde hadislerde geçen ortak kavramlardan olan "sefer" ve "mahrem" kelimelerinin sözlük anlamları ile terim anlamları açıklanacaktır. Aynı zamanda fıkıhta seferilik mesafesi izah edilecektir. İkinci bölümde ise bayanın mahremsiz yolculuğa çıkmasının yasaklandığı hadislerin, rivayetleri nakleden sahabilerin isimlerinin altında farklı varyantlarına yer verilecektir. Bunun ardından konuyla ilgili Hanefi, Şafii, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşleri aktarılacak ve modern zamanlardaki görüşler izah edilecektir. Son olarak hadislerdeki yasağın nasıl anlaşılması gerektiği değerlendirilecektir.

Bu alanda yapılan makale çalışmaları arasında tespit edebildiklerimiz şunlardır:

"Kadınların Mahremsiz Yolculuk Yapmasının Hükümü" Osman ŞAHİN

"Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fıkhi Bir Analiz" Muhammed Hüsnü ÇİFTÇİ

"Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi" Üveys ATEŞ

"İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi" Zeki KOÇAK

SEFER VE MAHREM KAVRAMLARI Hadislerde geçen ifadelerle bakıldığında "sefer" yani yolculuk kavramı ile "mahrem" kavramlarının bu rivayetlerdeki ortak kavramlar olduğu görülmektedir. SEFER KAVRAMI İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı seyahat etmektedirler. Bunların arasında ibadet maksatlı yolculuklar (hac ve umre gibi), aile ziyaretleri, ilim tahsili, yeni yerler görme, ticaret yapma gibi amaçlarla yapılan yolculuklarla birlikte görev gibi zaruri yolculuklar da bulunmaktadır. Ayet ve hadislerde gezip görüp ibret alınması adına yolculuk yapmanın teşvik edildiği görülmekle birlikte aynı zamanda yolculuğun meşakkat içermesinden dolayı yolculukta namazları kısaltma, mestler üzerine meshin üç güne kadar uzatılması, namazların cem edilmesi, oruç tutmada

serbest bırakılma gibi birçok kolaylığın sağlandığı da görülmektedir. Ayrıca yolculuk esnasında yolda tehlike ve zorluklarla karşılaşma durumu bulunmaktadır. Bu sebeple güvenli ortamların bulunmadığı durumlarda erkeklerden daha çok korunma ihtiyacı hisseden kadınlar için Hz. Peygamber, yanında mahremi bulunmadan yolculuk yapmayı yasaklamıştır. Bu hadisler incelendiğinde yasaklama yapılırken yolculuktaki mesafe ile ilgili birbirinden farklı rivayetlerin bulunduğu görülmektedir. Mesafe miktarı bazı rivayetlerde bir gün bir gece, bazılarında iki gün iki gece bazılarında ise üç gün üç gece şeklindedir. Seferilikte mesafenin uzunluğu hakkında fıkıh âlimlerinin de farklı görüşleri mevcuttur. Sefer kelimesinin sözlük anlamı ve terim anlamına yer verildikten sonra fıkıh âlimlerinin sefer mesafesi ile ilgili görüşlerine de kısaca değinilecektir.

1. SÖZLÜK ANLAMI Sefer "رفسلا" kelimesi sözlükte açmak, keşfetmek [1] , bir mesafeyi katetmek [2] , peçeyi kaldırmak, yüzünü açmak, göndermek, ayrılmaya zorlamak, yolculuk yapmak, yola çıkmak, seyahat etmek, tura çıkmak gibi manalara gelmektedir. [3] Yolculuğun, açmak ve keşfetmek anlamına gelen sefer olarak isimlendirilmesi ise yolculukta kişinin gizli olan yüzü ve ahlakının açığa çıkmasındandır. [4] Aynı zamanda "merhale katetme" anlamına gelen sefer kelimesi, Araplarda "göç etme" veya "sabah erkenden çıkıldığında akşam dönülebilecek mesafeyi aşan bir yere gitmek üzere yola çıkma" manasında da kullanılmıştır. [5]

2. TERİM ANLAMI Sefer terim olarak ise şer'an yolcu sayılabilecek bir mesafeye gitmek üzere yola çıkmak, [6] bazı hükümlerin değişmesine sebep olan yolculuk, [7] belirli bir mesafeyi katederek gitmek, orta bir yürüyüşle üç günlük yani on sekiz saatlik bir mesafenin katedilmesi [8] anlamlarına gelmektedir. Seferin mukabilinde ikamet ve hadar kelimeleri kullanılır. [9] Kur'an'ı Kerim'de yedi ayette geçen sefer kelimesi, hadislerde de türevleriyle beraber çokça geçmektedir. [10] Fıkıh eserlerinde seferin iki ana sebebe dayandığı belirtilmiştir. Bu sebeplerden ilki dini veya dünyevi hayatı başka bir beldeye göç edecek derecede zorlaştıran şartların oluşması, ikincisi ise bazı dini ve dünyevi faydalar için başka yerlere gitme ihtiyacı hissetmektir. [11] FIKIHTA SEFERİLİK MESAFESİ Fıkıhta sefer mesafesi kara yolunda yaya ya da kervan yürüyüşü esas alınarak belirlenir. Hızlı giden vasıtalarla itibar edilmez. Aynı yere giden kişi, daha kısa ya da daha uzun yol alabilir. Önemli olan gidilen yoldaki mesafedir. [12] Hanefi fakihlerinin büyük çoğunluğuna göre bu süre üç gün üç gecelik mesafedir. [13] Bu süre on sekiz saatlik yol şeklinde mezhepte yer etmiştir. [14] Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre gerek karada gerekse denizde namazın kısaltılması, orucun ertelenmesi gibi ruhsat hükümlerinin devreye girebileceği yolculuğun asgari mesafesi 4 berîddir. 1 berîd 4 fersah, 1 fersah 3 mil olduğuna göre bu mesafe 48 mil eder. 4 berîdlik mesafe orta bir yürüyüşle iki günde katedilebilen bir mesafedir. [15] Eski mesafe ölçüleri günümüz uzunluk ölçülerine çevrilince Hanefîler'in uzun seferin alt sınırı olarak takdir ettikleri 15 fersahlık mesafe yaklaşık 83 km, 18 fersahlık mesafe 99 km, diğer üç mezhebin takdir ettiği 16 fersahlık mesafe ise 88 kilometreye tekabül etmektedir. [16]

MAHREM KAVRAMI İslam, yaşamın her alanında olduğu gibi bayan ve erkek ilişkilerinde de belirli kurallara riayeti esas kılmıştır. Toplumdaki ahlakın bozulmaması, sağlıklı ve güvenli bir ilişki için konan bu kurallar hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Nitekim Mu'minin suresinde haramdan korunma adına "Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar" ve ardından "Mümin kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar" hitabı bulunmaktadır. Bu kurallar bayan ve erkeği sosyal hayattan soyutlama adına değil, erkek ve bayanların bir arada bulunduğu ortamlarda nasıl davranılması gerektiğini belirlemek adınadır. Bireylerin kimlerle hangi ölçüleri kıstas alarak ilişki kurduğu, sosyal ilişkilerdeki tavrı, kullandığı üslup, o bireyin şahsiyeti ve dini kimliği adına önemli ipuçları vermektedir. [17] Evlerde mahremiyete dikkat edilmesi gerektiğini [18] salık veren bir din dışarıda da bu mahremiyete uygun davranılmasını bireylerin hakkını koruma adına belirlemiştir. Bayanlar da erkekler gibi Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket ederek sosyal hayatta kendisi ile ilgili vazifelerini ifa etmelidir.

1. SÖZLÜK ANLAMI Mahrem "محرّم" kelimesi Arapçada "محرم" kökünden gelmektedir. "محرم" fiili yasaklanmış olmak, izin verilmemek, bir şeyden yoksun/ mahrum bırakmak anlamlarına gelmektedir. [19] Mahrem ise sözlükte helal olmayan, yasaklanan [20] , haram olan şey, tabu, kutsal, mukaddes, kişinin evlenemeyeceği kişiler [21] , kişinin namusunu koruduğu yakınları ve saygı gösterilecek şey [22] manalarına gelmektedir. Ayrıca "samimi", "içli dışı", "herkesçe bilinmemesi icap eden", "söylenmeyen", "gizli, sır vasfı olan", "sır saklanmayan yakın kimse", "sırdaş ve yabancı erkek tarafından görülmesi caiz olmayan" manalarına da ihtiva etmektedir. [23] "Mahrem" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Ağırlıklı olarak bu kelimenin türedildiği (h-r-m) kökünün tef'il mastarının fiili olan "harrame"

kelimesi geçmektedir. "harrame" fiilinin ismi mef'ulu "muharrem" kelimesinin çoğulu olan "muharremat" genel manada dinin haram kıldığı, yasakladığı şeyleri ifade eder. [24] 2. TERİM ANLAMI Mahrem kelimesi İslam terimi olarak evlenilmesi ebedi olarak haram kılınan akrabaları ifade etmektedir. [25] Genel manada dinin haram kıldığı şeyler, özel manada ise İslam dininin kendileri ile evlenilmesini yasakladığı yakınları ifade etmektedir. Buradaki yasak hem kadınlar hem de erkekler için geçerlidir. [26] İslam hukukunda evlilik engelleri devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. [27] Devamlı evlilik engelleri üç grupta toplanmıştır. Bunlar kan hısımlığı, sıhri hısımlık ve süt hısımlığıdır. Kan hısımlığı dolayısıyla evlenmesi yasak olan akrabalar usul (üst soy hısımlığı), fûru (alt soy hısımlığı), ana babanın fûru ile dede ve ninenin çocuklarıdır. [28] Sıhri hısımlık dolayısıyla evlenilemeyecek olan akrabalar ise erkek için baba veya dedesinin eşleri yani üvey anne ninesi, oğul ve erkek torunların eşleri, kayınvalide ve eşin baba ve anne tarafından nineleri, zıfâfın gerçekleşmesi durumunda eşin başka kocadan olma kızları ve kız torunlarıdır. Kadın için haram olanlar ise bu sayılanlarla aynı derecedeki erkek akrabalarıdır. [29] Süt hısımlığı da Nisa suresi 23. ayette geçen "Sütannelerinizi ve sütkız kardeşlerinizle evlenmeniz sizin için haram kılındı" ifadesiyle ve "Nesep sebebiyle haram olanlar emzirme sebebiyle de haram olur" hadisiyle evlenme engeli oluşturur. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre süt hısımlığı nedeniyle evlenilmesi haram olanlar süt yönünden usul (sütanne, sütbaba, sütnine, süt dedeler), süt yönünden fûrû (süt çocuklar, süt torunlar), sütanne ve sütbabanın nesep ve süttten olan fûru (süt kardeşler ve onların çocukları), süt dede ve ninenin çocukları (süt hala, süt amca, süt teyze, süt dayı), eşin süt usulu ve fûrû (eşin süt annesi, sütbabası, süt dedeleri, sütnineleri, süt çocukları, süt torunları) ile süt fûrûn eşleri (süt çocukların süt torunların eşleri)dir. [30] Geçici olarak evlenilmesi yasak olanlar ise, evli kadınlar, üç kere boşanmış olanlar, kadınlar için mümin olmayan erkekler, erkekler için Müslüman, Hristiyan ve Yahudi olmayan kadınlar ve eşin kız kardeşleri ve bunların çocukları ile eşin teyze ve halalarıdır. Mahrem kavramı, devamlı olarak evlenilmesi yasak olan birinci gruptaki kimselere denir. [31] KONUyla İLGİLİ HADİSLER Hadis kitaplarında birbirinden bağımsız şekilde rivayetleri bulunan ve bazı ufak değişiklikler ile nakledilen bayanın beraberinde eşi veya mahremi bulunmadan sefere çıkmasının yasaklanmasıyla ilgili çok fazla rivayet bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili hadisler Abdullah ibn Ömer, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri ve Abdullah ibn Abbas olmak üzere dört farklı sahabiden rivayet edilmiştir. Aşağıda sahabilerin rivayet ettikleri hadisler ayrı ayrı gösterilecektir. Ayrıca rivayetlerin hangi kaynaklarda geçtiğine de işaret edilecektir. İBN ÖMER RİVAYETİ □ Abdullah ibn Ömer'den gelen rivayetler Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde bulunmaktadır. İbn Ömer'den gelen rivayetlerde süre üç gün veya üç gece şeklindedir. İbn Ömer'den rivayet edilen hadis şöyledir: "Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkması." [32] Yine İbn Ömer'den gelen bir başka rivayet ise "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken üç gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz" şeklindedir. [33] EBU HUREYRE RİVAYETİ □ Ebu Hureyre rivayeti Buhari, Müslim, İbn Mace, Ebu Davud, Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Nakledilen hadislerde süre, bir beridlik mesafe kadar, bir gün bir gece ve üç gün şeklindedir. Ancak çoğunlukla bir gün bir gecelik mesafe kaydı bulunmaktadır. Ebu Hureyre tarafından nakledilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkması." [34] Bir başka rivayet ise şöyledir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken bir gün ve bir gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz. [35] Ebu Hureyre'den gelen bir diğer rivayette süre "bir beridlik mesafe" [36] bir diğerinde "üç gün" [37] şeklindedir. EBU SAİD EL-HUDRİ RİVAYETİ □ Ebu Said el-Hudri'den gelen rivayetler ise Müslim, İbn Mace, Darimi ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Diğer rivayetlerden farklı olarak bu rivayetlerdesadece bayanların mahremsiz yolculuk yapmaları değil farklı konulardaki yasaklar da ifade edilmiştir. Örneğin üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılması, güneş doğarken ve batarken namaz kılma, Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutma gibi yasaklarda zikredilmiştir. Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle demiştir. "Üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılmaz. Bunlar: Benim mescidim (Mescidi Nebevi), Mescidi Haram ve Mescidi Aksa'dır ve bir kadın da iki gün sürecek bir yola yanında eşi veya mahremi yokken çıkması." [38] Yine Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet edilen başka rivayetlerde bu süre "üç gün" [39] ve "üç günden fazla" [40] olarak belirtilmiştir. Diğer bir rivayeti ise "Bir kadın yanında babası, kardeşi, oğlu, eşi veya başka bir mahremi bulunmadan üç günlük bir yolculuğa çıkması" [41] şeklindedir. Bu

rivayetlerde genellikle emir siğası kullanılmışken Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen rivayette emir siğasının yerine kerahat anlamı taşıyan "عَلَيْهِ" yani "uygun olmaz" ifadesi kullanılmıştır. [42] Ebu Said el-Hudri tarafından nakledilmiş bir başka hadis ise şöyledir: Hz. Peygamber, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa dışındaki mescitlere yolculuk yapmayı; bir kadının yanında eşi veya mahremi bulunmadan üç gecedен fazla yolculuk etmesini; sabah namazından sonra güneş yükselineye kadar, ikinci namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı ve Ramazan ile Kurban bayramı günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır. [43] Dört farklı konuyu içeren bu hadiste toplam dört yasak bulunmaktadır. Bunlardan biri de bayanın yanında eşi veya mahremi bulunmadan yolculuk yapmasıdır. A BDULLAH İBN ABBAS RİVAYETİ □ Abdullah ibn Abbas'ın rivayeti ise Buhari ve Müslim'de geçmektedir. İbn Abbas'ın rivayetinde diğer sahabilerin rivayetlerinden fazla olarak erkeklerin yanlarında mahremleri olmadan yabancı bayanlarla yalnız kalmamaları da bulunmaktadır. Ayrıca gazveye gitmek için hazırlanan bir sahabi, hanımının yalnız başına hacca gideceğini Hz. Peygamber (s.a.v)'e iletince Hz. Peygamber ona hanımıyla hacca gitmesini emretmiştir. Hadisin metni şöyledir: "İbn Abbas dedi ki: Ben Hz. Peygamber'i hutbe verirken işittim: "Hiçbir erkek yanlarında mahrem biri bulunmadıkça yabancı bir bayanla yalnız kalmasin. Bir kadın da yanında mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasin" buyurdu. Bunun üzerine bir kişi ayağa kalktı ve "Ey Allah'ın Rasulu, hanımım hacca gitmek için yola çıktı, ben ise falanca gazveye yazıldım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "Git ve karınla birlikte hac yap" buyurdu. [44] BAYANIN MAHREMSİZ YOLCULUĞU HAKKINDA MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİ Bayanın mahremsiz yolculuk yapması hakkında fakihler, bayanın sefer mesafesindeki bir yere yanında mahremi veya kocası bulunmadan yolculuk yapmasının caiz olmadığına ittifak etmişlerdir. [45] Bununla birlikte hac, umre gibi ibadet yolculuğunun bu yasak kapsamına girip girmediği hususu tartışılmıştır. Hanefi ve Hanbelî âlimleri Hz. Peygamber'in gazve için orduya kaydolun bir sahabiye hac yolculuğu için hazırlanan hanımına eşlik etmesini söylediği hadise dayanarak hac yolculuğunun bu yasak kapsamında olduğuna hükmetmişlerdir. [46] Yani Hanefi ve Hanbelîlere göre kadının beraberinde eşi ve mahremi yoksa hacca gidemeyeceği hükmü geçerlidir. [47] Ancak darulharpte Müslüman olup da can güvenliği sebebiyle darulislama yolculuk ederken bayanın yanında mahreminin olmasını zaruretten dolayı şart olarak görmezler. [48] Aynî, Umdetu'l Kârî'de Ebu Hanife'nin, Hz. Aişe'nin mahremsiz yolculuk yapmasını delil getirerek mahremsiz yolculuk yapılabileceğini caiz gören bir topluluğa verdiği cevabı zikretmiştir. Ebu Hanife, Hz. Aişe'nin bütün müminlerin annesi olduğundan kiminl yolculuğa çıkarsa ona mahrem olacağı ancak bu hükmün diğer kadınlar için geçerli olmayacağını söylemiştir. [49] Şafii ve Malikiler ise yasağın farz olmayan yolculuklar hakkında olduğunu, kendisine hac farz olan bir kadının güvenilir kadınlardan olan bir kabileyle birlikte yola çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bayanın eşi ya da mahremlerinden birinin olmaması halinde bile Allah'ın farz kıldığı hac ibadeti terk edilemez. [50] İmam Şafii el-Ümm adlı eserinde Hz. Peygamber'in haccı ifa etmek için binek ve azığın yeterli olduğunu rivayet ettiği hadisini delil olarak göstererek bayanların yanlarında mahremleri olmasa da güvenilir bir bayan topluluğu ile hacca gidebileceklerini zikretmektedir. Kendilerine Hz. Aişe, İbn Ömer ve İbn Zübeyr'den yanlarında mahremi bulunmadan da kadınların haccedebileceğine dair rivayetler ulaştığını ifade etmektedir. Ayrıca Ata'ya beraberinde mahremi bulunmayan, kocası da olmayan ama yanında onu indirme, bindirme ve koruma gibi işlerini yapan cariye ve azadlıları varsa bir kadın haccedebilir mi? diye sorulduğunda onun haccetsin şeklinde fetva verdiğini söylemektedir. [51] Bazı Şafii fakihleri ise bir kadının Hire'den kalkıp güven içinde haccını ifa edeceği günlerin yakın olduğunu bildiren hadisi delil göstererek yol emniyeti olduğu sürece tek başına farz olan hac yolculuğunu yapabileceğini dile getirmişlerdir. [52] Bayanın hangi şartlarda mahremsiz yolculuk yapabileceği konusunda ise Tahavi yedi ayrı görüşün olduğunu belirtmiştir. [53] Her bir görüş için alimlerin delil olarak hangi hadise dayandıklarını da ifade etmiştir. Bu görüşler şunlardır: 1. Kadının mesafeye bakmaksızın mahremsiz yolculuk yapamayacağı görüşü 2. Berid mesafesini ölçü alıp bir berid mesafesinden daha az mesafeye bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğini söyleyenlerin görüşü 3. Bir günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 4. İki günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 5. Üç günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 6. Kadının mahremsiz yolculuk yapmasında sakınca görmeyenlerin görüşü 7. Kadının mahremi olsun veya olmasın her türlü yolculuğunu mubah kabul edenlerin görüşü Âlimler yolculuğun sınırını belirleyen bu ayrımları, yasaklama ile ilgili hadislerde geçen sürelerdeki farklılığa göre yapmışlardır. Yukarıda geçen hadisler

bunu doğrulamaktadır. MODERN DÖNEMDEKİ GÖRÜŞLER Fıkıh eserlerinde bayanın mahremi ya da kocası bulunmaksızın tek başına yolculuk yapmasının istisnai olarak ve zaruret hükümleri çerçevesinde caiz olduğu [54] belirtilmişken modern dönem âlimlerinden Yusuf el-Karadavi ise sünnetin ve hadislerin daha iyi anlaşılması adına gerekli hususları anlatırken hadislerin söylenme esnasında özel bir sebebe dayanıp dayanmadığına veya belli bir gerekçeye (illete) bağlı olup olmadığına bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bazen hadisin taşıdığı hükmün, genel bir hüküm olarak gözükebileceği ancak iyice düşünüldüğünde o hükmün bir gerekçe üzerine kurulduğunun anlaşılacağını söylemektedir. Hadislerin söylenme gerekçesine bakılması gerektiğini dile getirdikten sonra bu konuya örnek olarak bayanın mahremsiz yolculuğunun yasaklanması hadisini örnek olarak vermiştir. Bu yasağın arkasındaki gerekçenin, o dönemdeki yolculukların deve, katır veya eşek gibi bineklerin üzerinde, genellikle yerleşim merkezlerinin ve yaşayanların bulunmadığı sahalarda ve çöllerde gerçekleşmesinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Bu tür bir yolculukta kadının başına bir şey gelmese bile hakkında kötü şeylerin konuşulması söz konusu olabilir. [55] Ancak asrımızda durumun değiştiğini, yolculukların en az yüz veya daha fazla yolcunun bindiği uçak ya da yüzlerce yolcu taşıyan trende yapılması halinde ise yalnız başına yolculuk yapan kadın hakkında korkmaya gerek olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla bu konuda kadın için şer'an bir günahın olmadığını ve hadislere de aykırı davranılmış sayılmayacağını ifade etmiştir. Bu görüşünü de Hz. Peygamber'in "Bir kadının Hire denilen yerden çıkıp kocası olmaksızın ta Beyt'e kadar gelmesi yakındır" hadisiyle desteklemiştir. Bu hadisin İslam'ın yayılmasıyla birlikte yeryüzünde güvenliğin oluşmasını övmek üzere söylendiğini dolayısıyla böyle bir yolculuğun caiz olduğuna delalet ettiğini belirtmiştir. [56] Güvenli bir ortamın oluşması halinde bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğine işaret eden hadisi Adiy b. Hatim rivayet etmektedir. Rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber'in yanında bulunduğum bir sırada bir adam ona gelerek fakirlikten şikâyet etti. Bir başkası ise yol kesme olaylarından şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana "Ey Adiy, sen Hire'yi gördün mü?" dedi. Ben de: "Görmedim ama bana oradan bahsedilmişti" dedim. Hz. Peygamber dedi ki: Eğer uzun yaşarsan hevdeci içerisinde bir kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi tavaf ettiğini göreceksin. Bunun üzerine ben içimden Tay kabilesinin şehirleri yakıp yıkan eşkiyaları nerede olacak diye geçirdim..." Adiy yıllar sonra bu olayla ilgil olarak "Ben hevdeci içinde yolculuk yapan kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kâbe'yi tavaf ettiğini gördüm." demiştir. [57] HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada yer alan hadislerin sahih kaynaklarda geçmesi ve birçok sahabiden farklı tariklerle gelmesi hadislerde geçen yasaklamanın sübutu hakkında tartışılmayacağını göstermektedir. Ancak bu yasaklamanın taabbudi bir hüküm olmaması nedeniyle illetine bakılması gerektiğini düşünen âlimler olmuştur. Örneğin Şatıbî, ibadete yönelik hükümlerin akılla kavranamayacağından dolayı gerekçesi araştırılmadan emre tabi olunmasının gerekli olduğunu, muamelatla ilgili hükümlerde ise maslahatın ortaya çıkarılmasının şart olduğunudile getirmiştir. Müçtehidlerin kıyas yapabilmeleri için nas ve icma ile sabit olan hükümlerin illetlerini bilmeleri gerekmektedir. [58] Bu konuyla ilgili rivayetlerin çoğunluğu bayanın eşi ya da mahremi olmadan yolculuk yapamayacağı yönündedir. İbn Hacer ve Aynî'ye göre hadislerdeki yasaklamalar bütün yolculuklar için geçerlidir. [59] Bu hadislere genel olarak bakıldığında ilk dikkat çeken şeyin sürelerdeki farklılık olduğu görülmektedir. Bazı rivayetlerde "bir beridlik mesafe yani yarım gün" bazılarında "bir gün" bazılarında "bir gün bir gece" bazılarında "iki gün iki gece" bazılarında "üç gün üç gece" bazılarında ise "üç günden daha fazla" ifadeleri bulunmaktadır. [60] Bazı âlimler bu çeşitliliğin hadislerin farklı yerlerde irad edilmesinden kaynaklanmış olabileceği kanaatindedirler. [61] Yani bu farklılığın sebebi, o dönemdeki genel bir esasın müşahhas uygulamalarının olmasından dolayıdır. Bu da aslında duruma ve şartlara göre hükmün de değişebileceği intibasını oluşturmaktadır. Hindistan âlimlerinden Tuhfetü'l ahvezi'nin yazarı olan Mübarekfuî korkunun hâkimve Müslümanların güçsüz olduğu ilk dönemlerde kadınların sadece bir konaklık mesafelerden menedildiğini daha sonra emniyetin artmasıyla doğru orantılı olarak bu müddetin arttırıldığını ifade etmiştir. [62] Böylece rakamlarda farklılık görülmektedir. Ayrıca Zeki Koçak da "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi" adlı makalesinde Tahanevi'nin şu görüşünü aktarmıştır: Ona göre zikredilen hadislerdeki sürelerde bir sıralama bulunmaktadır. O, bu sürenin ilk dönemlerde bir gün daha sonraki dönemlerde iki ve ilerleyen zamanlarda üç gün şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebi

de devletin ilk zamanlarda daha zayıf ve güvenlik endişelerine sahip olduğunu ama güçlenmeye başlayınca bu sürenin de artarak üç günle kayıt altına alındığını söylemiştir. [63] Aynı de eserinde Sevri, A'meş, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tercihettiği İbn Ömer'den gelen üç günlük mesafe ile ilgili rivayeti kabul etme sebeplerini bu rivayetin diğerlerinden daha sonra söylendiği ve diğerlerini neshettiği gerekçesiyle hüccet olarak kabul ettiklerini anlatmaktadır. [64] Bununla birlikte rivayetlerdeki değişik rakamlar, temsili anlatım olarak da algılanmıştır. Örneğin İmam Şafii abdest uzuvlarının yıkanma sayısı ile ilgili nakledilen üç farklı rivayeti ki bunlardan birinde Hz. Peygamber'in abdest uzuvlarını bir defa yıkadığı, bir başka rivayette iki defa yıkadığı üçüncü rivayette ise üç defa yıkadığı aktarılmıştır. Şafii, bu hadisleri cem ve telif ederken hadislerdeki farklılığın bize abdest uzuvlarını yıkamanın asgari sınırının bir, kemal olanının ise üç defa yıkamak olduğunu beyan etmektedir. [65] Bu durumun buradaki hadisler için de geçerli olduğunu düşünen alimler bulunmaktadır. ÖrneğinMunziri'ye göre bu rivayetlerde mahremsiz yolculuk için konan süre miktarının temsili bir anlatımı vardır. Bayanın mahremsiz yolculuk yapacağı sürenin alt sınırı bir gün, üst sınırı ise üç gün şeklindedir. [66] Aynı zamanda bu hadislerde yasağın belirtilmiş ancak illetin söylenmemiş olduğu görülmektedir. Kur'an'daki "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın. Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını bir görün. İşte bu şekilde Allah ahiret hayatını da yaratacaktır." [67] De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve hakikati yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görün!" [68] vb. ayetler özellikle ibret alma adına yeryüzünün farklı bölgelerine yolculuk yapmayı teşvik etmektedir. Buradaki hitap hem erkekler hem de bayanlar içindir. Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında da O (s.a.v), ticaret için Şam'a yolculuk yapmış, sonraki dönemde müşriklerin işkenceleri karşısında ashabıyla Medine'ye hicret etmiş, Medine'deyken pek çok gazveye katılmış, hac ve umre için tekrar Mekke'ye yolculuk yapmıştır. Daha sonraki dönemde ise Müslümanlar, hadislerin rivayet iznini almak ve ilim tahsil etmek üzere diyar diyar dolaşmışlardır. [69] Fıkıh âlimleri seyahat etmenin temel hak ve hürriyetlerden sayıldığını, makul bir sebep bulunmadıkça kısıtlanamayacağını dolayısıyla dini hükmünün normal şartlar altında mubah olduğunu, ancak duruma göre bu hükmün değişebileceğini ifade etmişlerdir. [70] Adıyy b. Hatim'in rivayet ettiği bir bayanın Hire'den kalkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi ziyaret edeceği zamanların geleceğinin bildirildiği hadise bakıldığında Hz. Peygamber kendisine gelip yol kesme olaylarından şikayet edildiği esnada müjdeyi vermesi aslında o dönemde yol güvenliğinin bulunmadığına işaret etmektedir. Bütün bunlar seyahat konusundaki yasağın bayanların güvenliklerini sağlamakiçin olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Güven ortamının olmaması halinde sadece kadınların değil erkeklerin bile yalnız yola çıkmaları caiz değildir. [71] Bu da aslında Hz. Peygamber'in mahrem bir yakını olmadan belirli bir mesafeye gitmeyi yasaklamasının sebebinin o dönemdeki yol güvenliğinin olmamasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu hadislerin bir başka boyutu ise seferilik süresinin belirlenmesinde kriter olarak değerlendirilmeleridir. Örneğin Hanefiler yolculuk için gidilecek en kısa mesafeyi belirlerken bu sürenin üç gün olduğunu söylerler. Ve bu konuda "Kadının yanında eşi ya da mahremi olmaksızın üç gün üç gecelik yolculuğa çıkmasın" hadisini referans olarak alırlar. SONUÇ Yolculuk yapmak, insanlar için vazgeçilmez ihtiyaçlardan biridir. İslam'da ilim, ibadet, sıla-i rahim maksatlı yolculuklar bilhassa övülmüştür. Ayrıca seferde olanlara tanınan ruhsatlar ve kolaylıklar yolculuğa teşvik olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sahih hadis kaynaklarında bayanların yanlarında mahremleri bulunmadan yolculuk etmesinin yasaklanması ile ilgili birçok hadis bulunmakta ve bu rivayetler birden fazla tarikle gelmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerine bakıldığında bir, iki, üç veya daha fazla gün süren yolculuklarda bayanın mahremsiz yolculuk yapmasının yasaklandığı görülmektedir. Bu hadislerin daha iyi anlaşılması adına hadislerin söylenme gerekçelerine ve özel bir esasa dayanıp dayanmadığına bakılması gerekmektedir. Bu rivayetlerde farklı zamanların belirtilmesi, Hz. Peygamber'in toplumsal ve bireysel durumları göz önünde bulundurarak farklı hükümler verdiğini göstermektedir. Aynı şekilde duruma ve şartlara göre bu hükmün değişebileceği sonucuna ulaştırmaktadır. O dönemdeki tarihsel şartlar ve ortam düşünüldüğünde buradaki yasağın bayanın haklarını engellemeye yönelik değil, onu muhafazaya yönelik olduğu görülecektir. Günümüzde yol güzergâhının güvenli olması, yapılan yolculuğun aile ziyareti, tedavi, ilim vb. meşru ihtiyaçlar gibi zaruri durumlardan kaynaklanması durumunda mahremiyle yolculuk yapamayan bayanların güvenilir kimselerle daha çok toplu taşıma araçları (uçak, otobüs, tren vb.) kullanarak yolculuk yapmaları uygun görünmektedir. KAYNAKÇA Ahmed b. Hanbel. Müsned. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001. Aktan, Hamza. "Sihriyet". TDV İslam

Ansiklopedisi. 37/111-112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. Atar, Fahrettin. "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 13-36. Atar, Fahrettin. "Sefer". TDV İslam Ansiklopedisi. 36/294-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. /sefer-fikih Ateş, Üveys. "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi". Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2020), 197-234. Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts. Bâcî, Ebu'l-Velfid Süleymân b. Halef. el-Müntekâ. Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. el-Câmi 'u's-Sahîh. thk. Muhammed Zühreir b. Nasır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422, 1197. Çiftçi, Muhammed Hüsnü. "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 206-243. Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. es-Sünen. Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000. Diler, Ramazan. "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1 (2014), 69-98. Döndüren, Hamdi. "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 171-200. Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî. es-Sünen. Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009. Erdoğan, Mehmet. "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 409-421. Fettahoğlu, Selahattin. "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri". Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 269-284. İbn Hacer, Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî. Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts. İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid. es-Sünen. Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010. İbn Manzûr. Lisânü'l-Arab. Beyrut: Dârusâdir, 1993. İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. el-Muvatta' . nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962. Karadavi, Yusuf. Sünneti Anlamada Yöntem. çev. Bünyamin Erul. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009. Karagöz, İsmail (ed.). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015. Kaşıkçı, Osman. "Radâ". TDV İslam Ansiklopedisi. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007. Koçak, Zeki. "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 77-132. Martı, Huriye. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti". Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 9- 23. Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. Muhtasari'l-Müzenî. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990. Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc. el-Câmi 'u's-Sahîh. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyau't- Türasi'l-Arabiyye, 2010. Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts. Öğüt, Salim. "Mahrem". TDV İslam Ansiklopedisi. 27/388-389. Ankara: TDV Yayınları, 2003. Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme. el-Mebsût. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993. Serdar Mutçalı. Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995. Şafii, Muhammed b. İdris. el-Ümm. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990. Şafii, Muhammed b. İdris. İhtilafu'l-Hadis. Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2. Baskı., 2008. Şâtîbî, İbrahim b. Musa eş-. el-Muvâfakât. Dâru İbn Affân, 1997. Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. es-Sünen. Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975. Yıldız, İbrahim. "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 83-109. [1] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab (Beyrut: Dârusâdir, 1993), 4/367. [2] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 583. [3] Serdar Mutçalı, Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 391. [4] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 4/368. [5] Fahrettin Atar, "Sefer", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/294. [6] Mehmet Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 409. [7] Atar, "Sefer", 36/294 [8] Hamdi Döndüren, "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 171. [9] Atar, "Sefer", 36/294. [10] Atar, "Sefer", 36/294. [11] Atar, "Sefer", 36/295. [12] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [13] Atar, "Sefer", 36/295. [14] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [15] Atar, "Sefer", 36/296. [16] Atar, "Sefer", 36/296. [17] İbrahim Yıldız, "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 85. [18] Nur 58. [19] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 163. [20]

Salim Ögüt, "Mahrem", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/388. [21] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 164. [22] Ramazan Diler, "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1(2014), 72. [23] Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 14. [24] Selahattin Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 279. [25] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 12/120; Ögüt, "Mahrem", 27/388. [26] Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", 279. [27] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü, 401. [28] Ögüt, "Mahrem", 27/388. [29] Hamza Aktan, "Sihriyet", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111. [30] Osman Kaşıkçı, "Radâ", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/385. [31] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü, 401. [32] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, thk. Muhammed Zühreir b. Nasır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422, 1197), 2/43; Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî Ebu Davud, es-Sünen (Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009), 3/151; Ahmed b. Hanbel, Müsned (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), 18/231; Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 2010), 2/975; Ebu İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, es-Sünen (Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975), 3/464. [33] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [34] Tirmizî, es-Sünen, 3/465. [35] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/43; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977; Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mace, es-Sünen (Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010), 2/968; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 12/156; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, el-Muvatta' , nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962), 2/979. [36] Ebu Davud, es-Sünen, 3/150. [37] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977. [38] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [39] İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [40] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [41] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/79; Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Darimî, es-Sünen (Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000), 3/1785; İbn Mace, es-Sünen, 2/968. [42] Üveys Ateş, "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi", Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2020), 201. [43] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/14; Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/61. [44] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 3/19; İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/978. [45] Atar, "Sefer", 36/297. [46] Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme Serahsî, el-Mebsût (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993), 4/111. [47] Atar, "Sefer", 36/297. [48] Serahsî, el-Mebsût, 4/111. [49] Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Aynî, Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 7/128. [50] Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, Muhtasari'l-Müzenî (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 8/328; Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef Bâcî, el-Müntekâ (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913), 3/82. [51] Muhammed b. İdris Şafîi, el-Ümm (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 2/128. [52] Atar, "Sefer", 36/297. [53] Ebû Ca'fer et-Tahâvî – Recep Cici, "Mahrem Bulamaması Durumunda Kadının Hacca Meselesi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VII/7 (1998), 651. [54] Atar, "Sefer", 36/297. [55] Yusuf Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009), 249. [56] Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, 249. [57] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 4/197 Hadis No:3595. [58] İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, el-Muvâfakât (Dâru İbn Affân, 1997), 7/317. [59] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/221; Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî İbn Hacer, Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 567. [60] Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 9/103. [61] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/224; İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566; Nevevî, Şerh, 9/103. [62] Muhammed Hüsnü Çiftçi, "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 216. [63] Zeki Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 110. [64] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 7/264. [65] Muhammed b. İdris Şafîi, İhtilafu'l-Hadis (Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2008), 41. [66] İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566. [67] Ankebut, 20. [68] Enam 11. [69] Fahrettin Atar, "Genel Olarak Seferlilik ve Hükümleri", Seferlilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 14. [70] Atar, "Sefer", 36/295. [71] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi",

## SEFER VE MAHREM KAVRAMLARI

Hadislerde geçen ifadelere bakıldığında "sefer" yani yolculuk kavramı ile "mahrem" kavramlarının bu rivayetlerdeki ortak kavramlar olduğu görülmektedir.

## SEFER KAVRAMI

İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı seyahat etmektedirler. Bunların arasında ibadet maksatlı yolculuklar (hac ve umre gibi), aile ziyaretleri, ilim tahsili, yeni yerler görme, ticaret yapma gibi amaçlarla yapılan yolculuklarla birlikte görev gibi zaruri yolculuklar da bulunmaktadır. Ayet ve hadislerde gezip görüp ibret alınması adına yolculuk yapmanın teşvik edildiği görülmekle birlikte aynı zamanda yolculuğun meşakkat içermesinden dolayı yolculukta namazları kısaltma, mestler üzerine meshin üç güne kadar uzatılması, namazların cem edilmesi, oruç tutmada serbest bırakılma gibi birçok kolaylığın sağlandığı da görülmektedir.

Ayrıca yolculuk esnasında yolda tehlike ve zorluklarla karşılaşma durumu bulunmaktadır. Bu sebeple güvenli ortamların bulunmadığı durumlarda erkeklerden daha çok korunma ihtiyacı hisseden kadınlar için Hz. Peygamber, yanında mahremi bulunmadan yolculuk yapmayı yasaklamıştır.

Bu hadisler incelendiğinde yasaklama yapılırken yolculuktaki mesafe ile ilgili birbirinden farklı rivayetlerin bulunduğu görülmektedir. Mesafe miktarı bazı rivayetlerde bir gün bir gece, bazılarında iki gün iki gece bazılarında ise üç gün üç gece şeklindedir. Seferilikte mesafenin uzunluğu hakkında fıkıh âlimlerinin de farklı görüşleri mevcuttur.

Sefer kelimesinin sözlük anlamı ve terim anlamına yer verildikten sonra fıkıh âlimlerinin sefer mesafesi ile ilgili görüşlerine de kısaca değinilecektir.

## 1. SÖZLÜK ANLAMI

Sefer " رفسل " kelimesi sözlükte açmak, keşfetmek [1] , bir mesafeyi katetmek [2] , peçeyi kaldırmak, yüzünü açmak, göndermek, ayrılmaya zorlamak, yolculuk yapmak, yola çıkmak, seyahat etmek, tura çıkmak gibi manalara gelmektedir. [3] Yolculuğun, açmak ve keşfetmek anlamına gelen sefer olarak isimlendirilmesi ise yolculukta kişinin gizli olan yüzü ve ahlakının açığa çıkmasındandır. [4] Aynı zamanda "merhale katetme" anlamına gelen sefer kelimesi, Araplarda "göç etme" veya "sabah erkenden çıkıldığında akşam dönülebilecek mesafeyi aşan bir yere gitmek üzere yola çıkma" manasında da kullanılmıştır. [5]

## 2. TERİM ANLAMI

Sefer terim olarak ise şer'an yolcu sayılabilecek bir mesafeye gitmek üzere yola çıkmak, [6] bazı hükümlerin değişmesine sebep olan yolculuk, [7] belirli bir mesafeyi katederek gitmek, orta bir yürüyüşle üç günlük yani on sekiz saatlik bir mesafenin katedilmesi [8] anlamlarına gelmektedir. Seferin mukabilinde ikamet ve hadar kelimeleri kullanılır. [9]

Kur'an'ı Kerim'de yedi ayette geçen sefer kelimesi, hadislerde de türevleriyle beraber çokça geçmektedir. [10]

Fıkıh eserlerinde seferin iki ana sebebe dayandığı belirtilmiştir. Bu sebeplerden ilki dini veya dünyevi hayatı başka bir beldeye göç edecek derecede zorlaştıran şartların oluşması, ikincisi ise bazı dini ve dünyevi faydalar için başka yerlere gitme ihtiyacı hissetmektir. [11]

## FIKIHTA SEFERİLİK MESAFESİ

Fıkıhta sefer mesafesi kara yolunda yaya ya da kervan yürüyüşü esas alınarak belirlenir. Hızlı giden vasıtalarla itibar edilmez. Aynı yere giden kişi, daha kısa ya da daha uzun yol alabilir. Önemli olan gidilen yoldaki mesafedir. [12]

Hanefi fakihlerinin büyük çoğunluğuna göre bu süre üç gün üç gecelik mesafedir. [13] Bu süre on sekiz saatlik yol şeklinde mezhepte yer etmiştir. [14]

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre gerek karada gerekse denizde namazın kısaltılması, orucun ertelenmesi gibi ruhsat hükümlerinin devreye girebileceği yolculuğun asgari mesafesi 4 berîddir. 1 berîd 4 fersah, 1 fersah 3 mil olduğuna göre bu mesafe 48 mil eder. 4 berîdlik mesafe orta bir yürüyüşle iki günde katedilebilen bir mesafedir. [15]

Eski mesafe ölçüleri günümüz uzunluk ölçülerine çevrilince Hanefîler'in uzun seferin alt sınırı olarak takdir ettikleri 15 fersahlık mesafe yaklaşık 83 km, 18 fersahlık mesafe 99 km, diğer üç mezhebin takdir ettiği 16 fersahlık mesafe ise 88 kilometreye tekabül etmektedir. [16]

## MAHREM KAVRAMI

İslam, yaşamın her alanında olduğu gibi bayan ve erkek ilişkilerinde de belirli kurallara riayeti esas kılmıştır. Toplumdaki ahlakın bozulmaması, sağlıklı ve güvenli bir ilişki için konan bu kurallar hem erkek hem de kadın için geçerlidir. Nitekim Mu'minin suresinde haramdan korunma adına "Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar" ve ardından "Mümin kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar" hitabı bulunmaktadır. Bu

kurallar bayan ve erkeği sosyal hayattan soyutlama adına değil, erkek ve bayanların bir arada bulunduğu ortamlarda nasıl davranılması gerektiğini belirlemek adınadır.

Bireylerin kimlerle hangi ölçüleri kıstas alarak ilişki kurduğu, sosyal ilişkilerdeki tavrı, kullandığı üslup, o bireyin şahsiyeti ve dini kimliği adına önemli ipuçları vermektedir. [17] Evlerde mahremiyete dikkat edilmesi gerektiğini [18] salık veren bir din dışarıda da bu mahremiyete uygun davranılmasını bireylerin hakkını koruma adına belirlemiştir.

Bayanlar da erkekler gibi Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket ederek sosyal hayatta kendisi ile ilgili vazifelerini ifa etmelidir.

Mahrem "مرحم" kelimesi Arapçada "مرح" kökünden gelmektedir. "مرح" fiili yasaklanmış olmak, izin verilmemek, bir şeyden yoksun/ mahrum bırakmak anlamlarına gelmektedir. [19] Mahrem ise sözlükte helal olmayan, yasaklanan [20], haram olan şey, tabu, kutsal, mukaddes, kişinin evlenemeyeceği kişiler [21], kişinin namusunu koruduğu yakınları ve saygı gösterilecek şey [22] manalarına gelmektedir.

Ayrıca "samimi", "içli dışlı", "herkesçe bilinmemesi icap eden", "söylenmeyen", "gizli, sır vasfı olan", "sır saklanmayan yakın kimse", "sırdaş ve yabancı erkek tarafından görülmesi caiz olmayan" manalarına da ihtiva etmektedir. [23] "Mahrem" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Ağırlıklı olarak bu kelimenin türedildiği (h-r-m) kökünün tef'il mastarının fiili olan "harrame" kelimesi geçmektedir. "harrame" fiilinin ismi mefulu "muharrem" kelimesinin çoğulu olan "muharremat" genel manada dinin haram kıldığı, yasakladığı şeyleri ifade eder. [24]

Mahrem kelimesi İslam terimi olarak evlenilmesi ebedi olarak haram kılınan akrabaları ifade etmektedir. [25]

Genel manada dinin haram kıldığı şeyler, özel manada ise İslam dininin kendileri ile evlenilmesini yasakladığı yakınları ifade etmektedir. Buradaki yasak hem kadınlar hem de erkekler için geçerlidir. [26]

İslam hukukunda evlilik engelleri devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. [27] Devamlı evlilik engelleri üç grupta toplanmıştır. Bunlar kan hısımlığı, sıhri hısımlık ve süt hısımlığıdır. Kan hısımlığı dolayısıyla evlenmesi yasak olan akrabalar usul (üst soy hısımlığı), fûru (alt soy hısımlığı), ana babanın fûru ile dede ve ninenin çocuklarıdır. [28] Sıhri hısımlık dolayısıyla evlenilemeyecek olan akrabalar ise erkek için baba veya dedesinin eşleri yani üvey anne ninesi, oğul ve erkek torunların eşleri, kayınvalide ve eşin baba ve anne tarafından nineleri, zifafın gerçekleşmesi durumunda eşin başka kocadan olma kızları ve kız torunlarıdır.

Kadın için haram olanlar ise bu sayılanlarla aynı derecedeki erkek akrabalarıdır. [29] Süt hısımlığı da Nisa suresi 23. ayette geçen "Sütannelerinizi ve sütkız kardeşlerinize evlenmeniz sizin için haram kılındı" ifadesiyle ve "Nesep sebebiyle haram olanlar emzirme sebebiyle de haram olur" hadisiyle evlenme engeli oluşturur. Fakihlerin büyük çoğunluğuna göre süt hısımlığı nedeniyle evlenilmesi haram olanlar süt yönünden usul (sütanne, sütbaba, sütnine, süt dedeler), süt yönünden fûrû (süt çocuklar, süt torunlar), sütanne ve sütbabanın nesep ve süttten olan fûru (süt kardeşler ve onların çocukları), süt dede ve ninenin çocukları (süt hala, süt amca, süt teyze, süt dayı), eşin süt usulu ve fûrû (eşin süt annesi, sütbabası, süt dedeleri, sütnineleri, süt çocukları, süt torunları) ile süt fûrûn eşleri (süt çocukların süt torunların eşleri)dir. [30]

Geçici olarak evlenilmesi yasak olanlar ise, evli kadınlar, üç kere boşanmış olanlar, kadınlar için mümin olmayan erkekler, erkekler için Müslüman, Hristiyan ve Yahudi olmayan kadınlar ve eşin kız kardeşleri ve bunların çocukları ile eşin teyze ve halalarıdır. Mahrem kavramı, devamlı olarak evlenilmesi yasak olan birinci gruptaki kimselere denir. [31]

**KONUyla İLGİLİ HADİSLER** Hadis kitaplarında birbirinden bağımsız şekilde rivayetleri bulunan ve bazı ufak değişiklikler ile nakledilen bayanın beraberinde eşi veya mahremi bulunmadan sefere çıkmasının yasaklanmasıyla ilgili çok fazla rivayet bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili hadisler Abdullah ibn Ömer, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri ve Abdullah ibn Abbas olmak üzere dört farklı sahabiden rivayet edilmiştir. Aşağıda sahabilerin rivayet ettikleri hadisler ayrı ayrı gösterilecektir. Ayrıca rivayetlerin hangi kaynaklarda geçtiğine de işaret edilecektir. İBN ÖMER RİVAYETİ □ Abdullah ibn Ömer'den gelen rivayetler Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde bulunmaktadır. İbn Ömer'den gelen rivayetlerde süre üç gün veya üç gece şeklindedir. İbn Ömer'den rivayet edilen hadis şöyledir: "Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkmasın." [32] Yine İbn Ömer'den gelen bir başka rivayet ise "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken üç gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz" şeklindedir. [33] EBU HUREYRE RİVAYETİ □ Ebu Hureyre rivayeti Buhari, Müslim, İbn Mace, Ebu Davud, Tirmizi ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Nakledilen hadislerde süre, bir beridlik mesafe kadar, bir gün bir gece ve üç gün şeklindedir. Ancak çoğunlukla bir gün bir gecelik mesafe kaydı bulunmaktadır. Ebu Hureyre tarafından nakledilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkmasın." [34] Bir başka rivayet ise şöyledir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken bir gün ve bir gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz. [35] Ebu Hureyre'den gelen bir diğer rivayette süre "bir beridlik mesafe" [36] bir diğerinde "üç gün" [37] şeklindedir. EBU SAİD EL-HUDRİ RİVAYETİ □ Ebu Said el-Hudri'den gelen rivayetler ise Müslim, İbn Mace, Darimi ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Diğer rivayetlerden farklı olarak bu rivayetlerdesadece bayanların mahremsiz yolculuk yapmaları değil farklı konulardaki yasaklar da ifade edilmiştir. Örneğin üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılması, güneş doğarken ve batarken namaz kılma, Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutma gibi yasaklarda zikredilmiştir. Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle demiştir. "Üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılmaz. Bunlar: Benim mescidim (Mescidi Nebevi), Mescidi Haram ve Mescidi Aksa'dır ve bir kadın da iki gün sürecek bir yola yanında eşi veya mahremi yokken çıkmasın." [38] Yine Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet edilen başka rivayetlerde bu süre "üç gün" [39] ve "üç günden fazla" [40] olarak belirtilmiştir. Diğer bir rivayeti ise "Bir kadın yanında babası, kardeşi, oğlu, eşi veya başka bir mahremi bulunmadan üç günlük bir yolculuğa çıkmasın" [41] şeklindedir. Bu rivayetlerde genellikle emir siğası kullanılmışken Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen rivayette emir siğasının yerine kerahat anlamı taşıyan "خُلِّصَ يَ ل" yani "uygun olmaz" ifadesi kullanılmıştır. [42] Ebu Said el-Hudri tarafından nakledilmiş bir başka hadis ise şöyledir: Hz. Peygamber, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa dışındaki mescitlere yolculuk yapmayı; bir kadının yanında eşi veya mahremi bulunmadan üç gecedan fazla yolculuk etmesini; sabah namazından sonra güneş yükselineye kadar, ikinci namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı ve Ramazan ile Kurban bayramı günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır. [43] Dört farklı konuyu içeren bu hadiste toplam dört yasak bulunmaktadır. Bunlardan biri de bayanın yanında eşi veya mahremi bulunmadan yolculuk yapmasıdır. A BDULLAH İBN ABBAS RİVAYETİ □ Abdullah ibn Abbas'ın rivayeti ise

Buhari ve Müslim’de geçmektedir. İbn Abbas’ın rivayetinde diğer sahabilerin rivayetlerinden fazla olarak erkeklerin yanlarında mahremleri olmadan yabancı bayanlarla yalnız kalmamaları da bulunmaktadır. Ayrıca gazveye gitmek için hazırlanan bir sahabe, hanımının yalnız başına hacca gideceğini Hz. Peygamber (s.a.v)’e iletince Hz. Peygamber ona hanımıyla hacca gitmesini emretmiştir. Hadisin metni şöyledir: “İbn Abbas dedi ki: Ben Hz. Peygamber’i hutbe verirken işittim: “Hiçbir erkek yanlarında mahrem biri bulunmadıkça yabancı bir bayanla yalnız kalmamasın. Bir kadın da yanında mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasın” buyurdu. Bunun üzerine bir kişi ayağa kalktı ve “Ey Allah’ın Rasulu, hanımım hacca gitmek için yola çıktı, ben ise falanca gazveye yazıldım” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): “Git ve karınla birlikte hac yap” buyurdu. [44]

**BAYANIN MAHREMSİZ YOLCULUĞU HAKKINDA MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİ** Bayanın mahremsiz yolculuk yapması hakkında fakihler, bayanın sefer mesafesindeki bir yere yanında mahremi veya kocası bulunmadan yolculuk yapmasının caiz olmadığına ittifak etmişlerdir. [45] Bununla birlikte hac, umre gibi ibadet yolculuğunun bu yasak kapsamına girip girmediği hususu tartışılmıştır. Hanefi ve Hanbelî âlimleri Hz. Peygamber’in gazve için orduya kaydolan bir sahabeye hac yolculuğu için hazırlanan hanımına eşlik etmesini söylediği hadise dayanarak hac yolculuğunun bu yasak kapsamında olduğuna hükmetmişlerdir. [46] Yani Hanefi ve Hanbelîlere göre kadının beraberinde eşi ve mahremi yoksa hacca gidemeyeceği hükmü geçerlidir. [47] Ancak darulharpte Müslüman olup da can güvenliği sebebiyle darulislama yolculuk ederken bayanın yanında mahreminin olmasını zaruretten dolayı şart olarak görmezler. [48] Aynî, Umdetu’l Kârî’de Ebu Hanife’nin, Hz. Aişe’nin mahremsiz yolculuk yapmasını delil getirerek mahremsiz yolculuk yapılabileceğini caiz gören bir topluluğa verdiği cevabı zikretmiştir. Ebu Hanife, Hz. Aişe’nin bütün müminlerin annesi olduğundan kimin yolculuğa çıkarsa ona mahrem olacağı ancak bu hükmün diğer kadınlar için geçerli olmayacağını söylemiştir. [49] Şafi ve Malikiler ise yasağın farz olmayan yolculuklar hakkında olduğunu, kendisine hac farz olan bir kadının güvenilir kadınlardan olan bir kafileyle birlikte yola çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bayanın eşi ya da mahremlerinden birinin olmaması halinde bile Allahın farz kıldığı hac ibadeti terk edilemez. [50] İmam Şafii el-Ümm adlı eserinde Hz. Peygamber’in haccı ifa etmek için binek ve azığın yeterli olduğunu rivayet ettiği hadisini delil olarak göstererek bayanların yanlarında mahremleri olmasa da güvenilir bir bayan topluluğu ile hacca gidebileceklerini zikretmektedir. Kendilerine Hz. Aişe, İbn Ömer ve İbn Zübeyr’dan yanlarında mahremi bulunmadan da kadınların haccedebileceğine dair rivayetler ulaştığını ifade etmektedir. Ayrıca Ata’ya beraberinde mahremi bulunmayan, kocası da olmayan ama yanında onu indirme, bindirme ve koruma gibi işlerini yapan cariye ve azadlıları varsa bir kadın haccedebilir mi? diye sorulduğunda onun haccetsin şeklinde fetva verdiğini söylemektedir. [51] Bazı Şafii fakihleri ise bir kadının Hire’den kalkıp güven içinde haccını ifa edeceği günlerin yakın olduğunu bildiren hadisi delil göstererek yol emniyeti olduğu sürece tek başına farz olan hac yolculuğunu yapabileceğini dile getirmişlerdir. [52] Bayanın hangi şartlarda mahremsiz yolculuk yapabileceği konusunda ise Tahavi yedi ayrı görüşün olduğunu belirtmiştir. [53] Her bir görüş için alimlerin delil olarak hangi hadise dayandıklarını da ifade etmiştir. Bu görüşler şunlardır: 1. Kadının mesafeye bakmaksızın mahremsiz yolculuk yapamayacağı görüşü 2. Berid mesafesini ölçü alıp bir berid mesafesinden daha az mesafeye bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğini söyleyenlerin görüşü 3. Bir günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 4. İki günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 5. Üç günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü 6. Kadının mahremsiz yolculuk yapmasında sakınca görmeyenlerin görüşü 7. Kadının mahremi olsun veya olmasın her türlü yolculuğunu mubah kabul edenlerin görüşü Âlimler yolculuğun sınırını belirleyen bu ayrımları, yasaklama ile ilgili hadislerde geçen sürelerdeki farklılığa göre yapmışlardır. Yukarıda geçen hadisler bunu doğrulamaktadır. MODERN DÖNEMDEKİ GÖRÜŞLER Fıkıh eserlerinde bayanın mahremi ya da kocası bulunmaksızın tek başına yolculuk yapmasının istisnai olarak ve zaruret hükümleri çerçevesinde caiz olduğu [54] belirtilmişken modern dönem âlimlerinden Yusuf el-Karadavi ise sünnetin ve hadislerin daha iyi anlaşılması adına gerekli hususları anlatırken hadislerin söylenme esnasında özel bir sebebe dayanıp dayanmadığına veya belli bir gerekçeye (illete) bağlı olup olmadığına bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bazen hadisin taşıdığı hükmün, genel bir hüküm olarak gözükebileceği ancak iyice düşünüldüğünde o hükmün bir gerekçe üzerine kurulduğunun anlaşılacağını söylemektedir. Hadislerin söylenme gerekçesine bakılması gerektiğini dile getirdikten sonra bu konuya örnek olarak bayanın mahremsiz yolculuğunun yasaklanması

hadisini örnek olarak vermiştir. Bu yasağın arkasındaki gerekçenin, o dönemdeki yolculukların deve, katır veya eşek gibi bineklerin üzerinde, genellikle yerleşim merkezlerinin ve yaşayanların bulunmadığı sahalarda ve çöllerde gerçekleşmesinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Bu tür bir yolculukta kadının başına bir şey gelmese bile hakkında kötü şeylerin konuşulması söz konusu olabilir. [55] Ancak asrımızda durumun değiştiğini, yolculukların en az yüz veya daha fazla yolcunun bindiği uçak ya da yüzlerce yolcu taşıyan trende yapılması halinde ise yalnız başına yolculuk yapan kadın hakkında korkmaya gerek olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla bu konuda kadın için şer'an bir günahın olmadığını ve hadislere de aykırı davranılmış sayılmayacağını ifade etmiştir. Bu görüşünü de Hz. Peygamber'in "Bir kadının Hire denilen yerden çıkıp kocası olmaksızın ta Beyt'e kadar gelmesi yakındır" hadisiyle desteklemiştir. Bu hadisin İslam'ın yayılmasıyla birlikte yeryüzünde güvenliğin oluşmasını övmek üzere söylendiğini dolayısıyla böyle bir yolculuğun caiz olduğuna delalet ettiğini belirtmiştir. [56] Güvenli bir ortamın oluşması halinde bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğine işaret eden hadisi Adiy b. Hatim rivayet etmektedir. Rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber'in yanında bulunduğum bir sırada bir adam ona gelerek fakirlikten şikâyet etti. Bir başkası ise yol kesme olaylarından şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana "Ey Adiy, sen Hire'yi gördün mü?" dedi. Ben de: "Görmedim ama bana oradan bahsedilmişti" dedim. Hz. Peygamber dedi ki: Eğer uzun yaşarsan hevdeci içerisinde bir kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi tavaf ettiğini göreceksin. Bunun üzerine ben içimden Tay kabilesinin şehirleri yakıp yıkan eşkiyaları nerede olacak diye geçirdim..." Adiy yıllar sonra bu olayla ilgil olarak "Ben hevdeci içinde yolculuk yapan kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kâbe'yi tavaf ettiğini gördüm." demiştir. [57] HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada yer alan hadislerin sahih kaynaklarda geçmesi ve birçok sahabiden farklı tariklerle gelmesi hadislerde geçen yasaklamanın sübutu hakkında tartışılmayacağını göstermektedir. Ancak bu yasaklamanın taabbudi bir hüküm olmaması nedeniyle illetine bakılması gerektiğini düşünen âlimler olmuştur. Örneğin Şatıbî, ibadete yönelik hükümlerin akılla kavranamayacağından dolayı gerekçesi araştırılmadan emre tabi olunmasının gerekli olduğunu, muamelatla ilgili hükümlerde ise maslahatın ortaya çıkarılmasının şart olduğunudile getirmiştir. Müctehidlerin kıyas yapabilmeleri için nas ve icma ile sabit olan hükümlerin illetlerini bilmeleri gerekmektedir. [58] Bu konuyla ilgili rivayetlerin çoğunluğu bayanın eşi ya da mahremi olmadan yolculuk yapamayacağı yönündedir. İbn Hacer ve Aynî'ye göre hadislerdeki yasaklamalar bütün yolculuklar için geçerlidir. [59] Bu hadislere genel olarak bakıldığında ilk dikkat çeken şeyin sürelerdeki farklılık olduğu görülmektedir. Bazı rivayetlerde "bir beridlik mesafe yani yarım gün" bazılarında "bir gün" bazılarında "bir gün bir gece" bazılarında "iki gün iki gece" bazılarında "üç gün üç gece" bazılarında ise "üç günden daha fazla" ifadeleri bulunmaktadır. [60] Bazı âlimler bu çeşitliliğin hadislerin farklı yerlerde irad edilmesinden kaynaklanmış olabileceği kanaatindedirler. [61] Yani bu farklılığın sebebi, o dönemdeki genel bir esasın müşahhas uygulamalarının olmasından dolayıdır. Bu da aslında duruma ve şartlara göre hükmün de değişebileceği intibasını oluşturmaktadır. Hindistan âlimlerinden Tuhfetü'l ahvezi'nin yazarı olan Mübarekfuî korkunun hâkimve Müslümanların güçsüz olduğu ilk dönemlerde kadınların sadece bir konaklık mesafelerden menedildiğini daha sonra emniyetin artmasıyla doğru orantılı olarak bu müddetin arttırıldığını ifade etmiştir. [62] Böylece rakamlarda farklılık görülmektedir. Ayrıca Zeki Koçak da "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi" adlı makalesinde Tahanevi'nin şu görüşünü aktarmıştır: Ona göre zikredilen hadislerdeki sürelerde bir sıralama bulunmaktadır. O, bu sürenin ilk dönemlerde bir gün daha sonraki dönemlerde iki ve ilerleyen zamanlarda üç gün şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebini de devletin ilk zamanlarda daha zayıf ve güvenlik endişelerine sahip olduğunu ama güçlenmeye başlayınca bu sürenin de artarak üç günle kayıt altına alındığını söylemiştir. [63] Aynî de eserinde Sevri, A'meş, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tercih ettiği İbn Ömer'den gelen üç günlük mesafe ile ilgili rivayeti kabul etme sebeplerini bu rivayetin diğerlerinden daha sonra söylendiği ve diğerlerini neshettiği gerekçesiyle hüccet olarak kabul ettiklerini anlatmaktadır. [64] Bununla birlikte rivayetlerdeki değişik rakamlar, temsili anlatım olarak da algılanmıştır. Örneğin İmam Şafii abdest uzuvlarının yıkanma sayısı ile ilgili nakledilen üç farklı rivayeti ki bunlardan birinde Hz. Peygamber'in abdest uzuvlarını bir defa yıkadığı, bir başka rivayette iki defa yıkadığı üçüncü rivayette ise üç defa yıkadığı aktarılmıştır. Şafii, bu hadisleri cem ve telif ederken hadislerdeki

farklılığın bize abdest uzuvlarını yıkamanın asgari sınırının bir, kemal olanının ise üç defa yıkamak olduğunu beyan etmektedir. [65] Bu durumun buradaki hadisler için de geçerli olduğunu düşünen alimler bulunmaktadır. ÖrneğinMunziri'ye göre bu rivayetlerde mahremsiz yolculuk için konan süre miktarının temsili bir anlatımı vardır. Bayanın mahremsiz yolculuk yapacağı sürenin alt sınırı bir gün, üst sınırı ise üç gün şeklindedir. [66] Aynı zamanda bu hadislerde yasağın belirtilmiş ancak illetin söylenmemiş olduğu görülmektedir. Kur'an'daki "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın. Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını bir görün. İşte bu şekilde Allah ahiret hayatını da yaratacaktır." [67] De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve hakikati yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görün!" [68] vb. ayetler özellikle ibret alma adına yeryüzünün farklı bölgelerine yolculuk yapmayı teşvik etmektedir. Buradaki hitap hem erkekler hem de bayanlar içindir. Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında da O (s.a.v), ticaret için Şam'a yolculuk yapmış, sonraki dönemde müşriklerin işkenceleri karşısında ashabıyla Medine'ye hicret etmiş, Medine'deyken pek çok gazveye katılmış, hac ve umre için tekrar Mekke'ye yolculuk yapmıştır. Daha sonraki dönemde ise Müslümanlar, hadislerin rivayet iznini almak ve ilim tahsil etmek üzere diyar diyar dolaşmışlardır. [69] Fıkıh âlimleri seyahat etmenin temel hak ve hürriyetlerden sayıldığını, makul bir sebep bulunmadıkça kısıtlanamayacağını dolayısıyla dini hükmünün normal şartlar altında mubah olduğunu, ancak duruma göre bu hükmün değişebileceğini ifade etmişlerdir. [70] Adıyy b. Hatim'in rivayet ettiği bir bayanın Hire'den kalkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi ziyaret edeceği zamanların geleceğinin bildirildiği hadise bakıldığında Hz. Peygamber kendisine gelip yol kesme olaylarından şikayet edildiği esnada müjdeyi vermesi aslında o dönemde yol güvenliğinin bulunmadığına işaret etmektedir. Bütün bunlar seyahat konusundaki yasağın bayanların güvenliklerini sağlamakiçin olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Güven ortamının olmaması halinde sadece kadınların değil erkeklerin bile yalnız yola çıkmaları caiz değildir. [71] Bu da aslında Hz. Peygamber'in mahrem bir yakını olmadan belirli bir mesafeye gitmeyi yasaklamasının sebebinin o dönemdeki yol güvenliğinin olmamasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu hadislerin bir başka boyutu ise seferilik süresinin belirlenmesinde kriter olarak değerlendirilmeleridir. Örneğin Hanefiler yolculuk için gidilecek en kısa mesafeyi belirlerken bu sürenin üç gün olduğunu söylerler. Ve bu konuda "Kadının yanında eşi ya da mahremi olmaksızın üç gün üç gecelik yolculuğa çıkmasın" hadisini referans olarak alırlar. SONUÇ Yolculuk yapmak, insanlar için vazgeçilmez ihtiyaçlardan biridir. İslam'da ilim, ibadet, sıla-i rahim maksatlı yolculuklar bilhassa övülmüştür. Ayrıca seferde olanlara tanınan ruhsatlar ve kolaylıklar yolculuğa teşvik olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sahih hadis kaynaklarında bayanların yanlarında mahremleri bulunmadan yolculuk etmesinin yasaklanması ile ilgili birçok hadis bulunmakta ve bu rivayetler birden fazla tarikle gelmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerine bakıldığında bir, iki, üç veya daha fazla gün süren yolculuklarda bayanın mahremsiz yolculuk yapmasının yasaklandığı görülmektedir. Bu hadislerin daha iyi anlaşılması adına hadislerin söylenme gerekçelerine ve özel bir esasa dayanıp dayanmadığına bakılması gerekmektedir. Bu rivayetlerde farklı zamanların belirtilmesi, Hz. Peygamber'in toplumsal ve bireysel durumları göz önünde bulundurarak farklı hükümler verdiğini göstermektedir. Aynı şekilde duruma ve şartlara göre bu hükmün değişebileceği sonucuna ulaştırmaktadır. O dönemdeki tarihsel şartlar ve ortam düşünüldüğünde buradaki yasağın bayanın haklarını engellemeye yönelik değil, onu muhafazaya yönelik olduğu görülecektir. Günümüzde yol güzergâhının güvenli olması, yapılan yolculuğun aile ziyareti, tedavi, ilim vb. meşru ihtiyaçlar gibi zaruri durumlardan kaynaklanması durumunda mahremiyle yolculuk yapamayan bayanların güvenilir kimselerle daha çok toplu taşıma araçları (uçak, otobüs, tren vb.) kullanarak yolculuk yapmaları uygun görünmektedir. KAYNAKÇA Ahmed b. Hanbel. Müsned. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001. Aktan, Hamza. "Sihriyet". TDV İslam Ansiklopedisi. 37/111-112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. Atar, Fahrettin. "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 13-36. Atar, Fahrettin. "Sefer". TDV İslam Ansiklopedisi. 36/294-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. /sefer-fikih Ateş, Üveys. "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi". Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2020), 197-234. Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts. Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef. el-Müntekâ. Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. el-Câmi' u's-Sahîh. thk. Muhammed Zühayr b. Nasır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422, 1197. Çiftçi, Muhammed Hüsnü. "Kadının

Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 206-243. Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. es-Sünen. Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000. Diler, Ramazan. "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1 (2014), 69-98. Döndüren, Hamdi. "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 171-200. Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî. es-Sünen. Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009. Erdoğan, Mehmet. "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 409-421. Fettahoğlu, Selahattin. "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri". Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 269-284. İbn Hacer, Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî. Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts. İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid. es-Sünen. Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010. İbn Manzûr. Lisânü'l-Arab. Beyrut: Dârusâdır, 1993. İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. el-Muvatta' . nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962. Karadavi, Yusuf. Sünneti Anlamada Yöntem. çev. Bünyamin Erul. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009. Karagöz, İsmail (ed.). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015. Kaşıkçı, Osman. "Radâ". TDV İslam Ansiklopedisi. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007. Koçak, Zeki. "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 77-132. Martı, Huriye. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti". Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 9- 23. Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. Muhtasari'l-Müzenî. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990. Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc. el-Câmi' u's-Sahîh. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyau't- Türasi'l-Arabiyye, 2010. Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts. Öğüt, Salim. "Mahrem". TDV İslam Ansiklopedisi. 27/388-389. Ankara: TDV Yayınları, 2003. Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme. el-Mebsût. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993. Serdar Mutçalı. Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995. Şafii, Muhammed b. İdris. el-Ümm. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990. Şafii, Muhammed b. İdris. İhtilafu'l-Hadis. Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2. Baskı., 2008. Şâtîbî, İbrahim b. Musa eş-. el-Muvâfakât. Dâru İbn Affân, 1997. Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. es-Sünen. Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975. Yıldız, İbrahim. "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 83-109. [1] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab (Beyrut: Dârusâdır, 1993), 4/367. [2] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 583. [3] Serdar Mutçalı, Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 391. [4] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 4/368. [5] Fahrettin Atar, "Sefer", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/294. [6] Mehmet Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 409. [7] Atar, "Sefer", 36/294 [8] Hamdi Döndüren, "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 171. [9] Atar, "Sefer", 36/294. [10] Atar, "Sefer", 36/294. [11] Atar, "Sefer", 36/295. [12] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [13] Atar, "Sefer", 36/295. [14] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [15] Atar, "Sefer", 36/296. [16] Atar, "Sefer", 36/296. [17] İbrahim Yıldız, "Kur'an ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 85. [18] Nur 58. [19] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 163. [20] Salim Öğüt, "Mahrem", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/388. [21] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 164. [22] Ramazan Diler, "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1(2014), 72. [23] Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 14. [24] Selahattin Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 279. [25] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 12/120; Öğüt, "Mahrem", 27/388. [26] Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", 279. [27] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar

Sözlüğü, 401. [28] Öğüt, "Mahrem", 27/388. [29] Hamza Aktan, "Sihriyet", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111. [30] Osman Kaşıkçı, "Radâ", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/385. [31] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü, 401. [32] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422, 1197), 2/43; Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî Ebu Davud, es-Sünen (Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009), 3/151; Ahmed b. Hanbel, Müsned (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), 18/231; Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 2010), 2/975; Ebu İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, es-Sünen (Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975), 3/464. [33] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [34] Tirmizî, es-Sünen, 3/465. [35] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/43; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977; Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mace, es-Sünen (Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010), 2/968; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 12/156; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, el-Muvatta' , nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962), 2/979. [36] Ebu Davud, es-Sünen, 3/150. [37] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977. [38] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [39] İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [40] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [41] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/79; Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Darimî, es-Sünen (Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000), 3/1785; İbn Mace, es-Sünen, 2/968. [42] Üveys Ateş, "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi", Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2020), 201. [43] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/14; Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/61. [44] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 3/19; İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/978. [45] Atar, "Sefer", 36/297. [46] Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme Serahsî, el-Mebsût (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993), 4/111. [47] Atar, "Sefer", 36/297. [48] Serahsî, el-Mebsût, 4/111. [49] Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Aynî, Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 7/128. [50] Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, Muhtasari'l-Müzenî (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 8/328; Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef Bâcî, el-Müntekâ (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913), 3/82. [51] Muhammed b. İdris Şafîi, el-Ümm (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 2/128. [52] Atar, "Sefer", 36/297. [53] Ebû Ca'fer et-Tahâvî – Recep Cici, "Mahrem Bulamaması Durumunda Kadının Haccı Meselesi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VII/7 (1998), 651. [54] Atar, "Sefer", 36/297. [55] Yusuf Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009), 249. [56] Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, 249. [57] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 4/197 Hadis No:3595. [58] İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, el-Muvâfakât (Dâru İbn Affân, 1997), 7/317. [59] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/221; Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî İbn Hacer, Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 567. [60] Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 9/103. [61] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/224; İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566; Nevevî, Şerh, 9/103. [62] Muhammed Hüsnü Çiftçi, "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 216. [63] Zeki Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 110. [64] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 7/264. [65] Muhammed b. İdris Şafîi, İhtilafu'l-Hadis (Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2008), 41. [66] İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566. [67] Ankebut, 20. [68] Enam 11. [69] Fahrettin Atar, "Genel Olarak Seferlilik ve Hükümleri", Seferlilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 14. [70] Atar, "Sefer", 36/295. [71] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 417.

#### KONUyla İLGİLİ HADİSLER

Hadis kitaplarında birbirinden bağımsız şekilde rivayetleri bulunan ve bazı ufak değişiklikler ile nakledilen bayanın beraberinde eşi veya mahremi bulunmadan sefere çıkmasının yasaklanmasıyla ilgili çok fazla rivayet bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili hadisler Abdullah ibn Ömer, Ebu Hureyre, Ebu Said el-Hudri ve Abdullah ibn Abbas olmak üzere dört farklı sahabiden rivayet edilmiştir. Aşağıda sahabilerin rivayet ettikleri hadisler ayrı ayrı gösterilecektir. Ayrıca rivayetlerin hangi kaynaklarda geçtiğine de işaret edilecektir.

## İBN ÖMER RİVAYETİ

□ Abdullah ibn Ömer'den gelen rivayetler Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde bulunmaktadır. İbn Ömer'den gelen rivayetlerde süre üç gün veya üç gece şeklindedir.

İbn Ömer'den rivayet edilen hadis şöyledir: "Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkmasın."

[32] Yine İbn Ömer'den gelen bir başka rivayet ise "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken üç gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz" şeklindedir. [33]

## EBU HUREYRE RİVAYETİ

□ Ebu Hureyre rivayeti Buhari, Müslim, İbn Mace, Ebu Davud, Tirmizi ve

Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Nakledilen hadislerde süre, bir beridlik mesafe

kadar, bir gün bir gece ve üç gün şeklindedir. Ancak çoğunlukla bir gün bir gecelik mesafe

kaydı bulunmaktadır.

Ebu Hureyre tarafından nakledilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Kadın yanında mahremi yokken üç günlük yolculuğa çıkmasın." [34] Bir başka rivayet ise

şöyledir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının yanında mahremi yokken bir gün ve bir

gecelik yolculuğa çıkması helal olmaz. [35] Ebu Hureyre'den gelen bir diğer rivayette süre "bir

beridlik mesafe" [36] bir diğerinde "üç gün" [37] şeklindedir.

## EBU SAİD EL-HUDRİ RİVAYETİ

□ Ebu Said el-Hudri'den gelen rivayetler ise Müslim, İbn Mace, Darimi ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde geçmektedir. Diğer rivayetlerden farklı olarak bu rivayetlerdesadece bayanların mahremsiz yolculuk yapmaları değil farklı konulardaki yasaklar da ifade edilmiştir. Örneğin üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılması, güneş doğarken ve batarken namaz kılma, Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutma gibi yasaklarda zikredilmiştir.

Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle demiştir. "Üç mescit dışındaki mescitlere yolculuk yapılmaz. Bunlar: Benim mescidim (Mescidi Nebevi), Mescidi Haram ve Mescidi Aksa'dır ve bir kadın da iki gün sürecek bir yola yanında eşi veya mahremi yokken çıkmasın." [38] Yine Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet edilen başka rivayetlerde bu süre "üç gün" [39] ve "üç günden fazla" [40] olarak belirtilmiştir. Diğer bir rivayeti ise "Bir kadın yanında babası, kardeşi, oğlu, eşi veya başka bir mahremi bulunmadan üç günlük bir yolculuğa çıkmasın" [41] şeklindedir.

Bu rivayetlerde genellikle emir sığası kullanılmışken Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen rivayette emir sığasının yerine kerahat anlamı taşıyan "عُلُوصِيْلَ" yani "uygun olmaz" ifadesi kullanılmıştır. [42]

Ebu Said el-Hudri tarafından nakledilmiş bir başka hadis ise şöyledir: Hz. Peygamber, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa dışındaki mescitlere yolculuk yapmayı; bir kadının yanında eşi veya mahremi bulunmadan üç gecedan

fazla yolculuk etmesini; sabah namazından sonra güneş yükselineceye kadar, ikinci namazından sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı ve Ramazan ile Kurban bayramı günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır. [43]

Dört farklı konuyu içeren bu hadiste toplam dört yasak bulunmaktadır. Bunlardan biri de bayanın yanında eşi veya mahremi bulunmadan yolculuk yapmasıdır.

## A BDULLAH İBN ABBAS RİVAYETİ

□ Abdullah ibn Abbas'ın rivayeti ise Buhari ve Müslim'de geçmektedir. İbn Abbas'ın rivayetinde diğer sahabilerin rivayetlerinden fazla olarak erkeklerin yanlarında mahremleri olmadan yabancı bayanlarla yalnız kalmamaları da bulunmaktadır. Ayrıca gazveye gitmek için hazırlanan bir sahabe, hanımının yalnız başına hacca gideceğini Hz. Peygamber (s.a.v)'e iletince Hz. Peygamber ona hanımıyla hacca gitmesini emretmiştir. Hadisin metni şöyledir: "İbn Abbas dedi ki: Ben Hz. Peygamber'i hutbe verirken işittim: "Hiçbir erkek yanlarında mahrem biri bulunmadıkça yabancı bir bayanla yalnız kalmasın. Bir kadın da yanında mahremi bulunmadıkça yolculuğa çıkmasın" buyurdu. Bunun üzerine bir kişi ayağa kalktı ve "Ey Allah'ın Rasulu, hanımım hacca gitmek için yola çıktı, ben ise falanca gazveye yazıldım" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "Git ve karınla birlikte hac yap" buyurdu. [44]

## BAYANIN MAHREMSİZ YOLCULUĞU HAKKINDA MEZHEPLERİN

### GÖRÜŞLERİ

Bayanın mahremsiz yolculuk yapması hakkında fakihler, bayanın sefer mesafesindeki bir yere yanında mahremi veya kocası bulunmadan yolculuk yapmasının caiz olmadığına ittifak etmişlerdir. [45] Bununla birlikte hac, umre gibi ibadet yolculuğunun bu yasak kapsamına girip girmediği hususu tartışılmıştır. Hanefi ve Hanbelî âlimleri Hz. Peygamber'in gazve için orduya kaydolun bir sahabe hac yolculuğu için hazırlanan hanımına eşlik etmesini söylediği hadise dayanarak hac yolculuğunun bu yasak kapsamında olduğuna hükmetmişlerdir. [46] Yani Hanefi ve Hanbelîlere göre kadının beraberinde eşi ve mahremi yoksa hacca gidemeyeceği

hükümü geçerlidir. [47] Ancak darulharpte Müslüman olup da can güvenliği sebebiyle darulislama yolculuk ederken bayanın yanında mahreminin olmasını zarureten dolayı şart olarak görmezler. [48]

Aynî, Umdetu'l Kâri'de Ebu Hanife'nin, Hz. Aişe'nin mahremsiz yolculuk yapmasını delil getirerek mahremsiz yolculuk yapılabileceğini caiz gören bir topluluğa verdiği cevabı zikretmiştir. Ebu Hanife, Hz. Aişe'nin bütün müminlerin annesi olduğundan kimin yolculuğa çıkarsa ona mahrem olacağı ancak bu hükmün diğer kadınlar için geçerli olmayacağını söylemiştir. [49]

Şafi ve Malikiler ise yasağın farz olmayan yolculuklar hakkında olduğunu, kendisine hac farz olan bir kadının güvenilir kadınlardan olan bir kabileyle birlikte yola çıkabileceğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bayanın eşi ya da mahremlerinden birinin olmaması halinde bile Allahın farz kıldığı hac ibadeti terk edilemez. [50]

İmam Şafii el-Ümm adlı eserinde Hz. Peygamber'in hacca ifa etmek için binek ve ağızın yeterli olduğunu rivayet ettiği hadisini delil olarak göstererek bayanların yanlarında mahremleri olmasa da güvenilir bir bayan topluluğu ile hacca gidebileceklerini zikretmektedir. Kendilerine Hz. Aişe, İbn Ömer ve İbn Zübeyr'den yanlarında mahremi bulunmadan da kadınların haccdebileceğine dair rivayetler ulaştığını ifade etmektedir.

Ayrıca Ata'ya beraberinde mahremi bulunmayan, kocası da olmayan ama yanında onu indirme, bindirme ve koruma gibi işlerini yapan cariye ve azadlıları varsa bir kadın haccdebilir mi? diye sorulduğunda onun haccetsin şeklinde fetva verdiğini söylemektedir. [51] Bazı Şafii fakihleri ise bir kadının Hire'den kalkıp güven içinde haccını ifa edeceği günlerin yakın olduğunu bildiren hadisi delil göstererek yol emniyeti olduğu sürece tek başına farz olan hac yolculuğunu yapabileceğini dile getirmişlerdir. [52]

Bayanın hangi şartlarda mahremsiz yolculuk yapabileceği konusunda ise Tahavi yedi ayrı görüşün olduğunu belirtmiştir. [53] Her bir görüş için alimlerin delil olarak hangi hadise dayandıklarını da ifade etmiştir. Bu görüşler şunlardır:

1. Kadının mesafeye bakmaksızın mahremsiz yolculuk yapamayacağı görüşü
2. Berid mesafesini ölçü alıp bir berid mesafesinden daha az mesafeye bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğini söyleyenlerin görüşü
3. Bir günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü

4. İki günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü
5. Üç günden az mesafeyi ölçü alanların görüşü
6. Kadının mahremsiz yolculuk yapmasında sakınca görmeyenlerin görüşü
7. Kadının mahremi olsun veya olmasın her türlü yolculuğunu mubah kabul edenlerin görüşü

Âlimler yolculuğun sınırını belirleyen bu ayrımları, yasaklama ile ilgili hadislerde geçen sürelerdeki farklılığa göre yapmışlardır. Yukarıda geçen hadisler bunu doğrulamaktadır.

#### MODERN DÖNEMDEKİ GÖRÜŞLER

Fıkıh eserlerinde bayanın mahremi ya da kocası bulunmaksızın tek başına yolculuk yapmasının istisnai olarak ve zaruret hükümleri çerçevesinde caiz olduğu [54] belirtilmişken modern dönem âlimlerinden Yusuf el-Karadavi ise sünnetin ve hadislerin daha iyi anlaşılması adına gerekli hususları anlatırken hadislerin söylenme esnasında özel bir sebebe dayanıp dayanmadığına veya belli bir gerekçeye (illete) bağlı olup olmadığına bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bazen hadisin taşıdığı hükmün, genel bir hüküm olarak gözükebileceği ancak iyice düşünüldüğünde o hükmün bir gerekçe üzerine kurulduğunun anlaşılacağını söylemektedir. Hadislerin söylenme gerekçesine bakılması gerektiğini dile getirdikten sonra bu konuya örnek olarak bayanın mahremsiz yolculuğunun yasaklanması hadisini örnek olarak vermiştir. Bu yasağın arkasındaki gerekçenin, o dönemdeki yolculukların deve, katır veya eşek gibi bineklerin üzerinde, genellikle yerleşim merkezlerinin ve yaşayanların bulunmadığı sahalarda ve çöllerde gerçekleşmesinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Bu tür bir yolculukta kadının başına bir şey gelmese bile hakkında kötü şeylerin konuşulması söz konusu olabilir. [55]

Ancak asrımızda durumun değiştiğini, yolculukların en az yüz veya daha fazla yolcunun bindiği uçak ya da yüzlerce yolcu taşıyan trende yapılması halinde ise yalnız başına yolculuk yapan kadın hakkında korkmaya gerek olmadığını söylemiştir. Dolayısıyla bu konuda kadın için şer'an bir günahın olmadığını ve hadislere de aykırı davranılmış sayılmayacağını ifade etmiştir. Bu görüşünü de Hz. Peygamber'in "Bir kadının Hire denilen yerden çıkıp kocası olmaksızın ta Beyt'e kadar gelmesi yakındır" hadisiyle desteklemiştir. Bu hadisin İslam'ın yayılmasıyla birlikte yeryüzünde güvenliğin oluşmasını övmek üzere söylendiğini dolayısıyla böyle bir yolculuğun caiz olduğuna delalet ettiğini belirtmiştir. [56]

Güvenli bir ortamın oluşması halinde bayanın mahremsiz yolculuk yapabileceğine işaret eden hadisi Adiy b. Hatim rivayet etmektedir. Rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber'in yanında bulunduğum bir sırada bir adam ona gelerek fakirlikten şikâyet etti. Bir başkası ise yol kesme olaylarından şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana "Ey Adiy, sen Hire'yi gördün mü?" dedi. Ben de: "Görmedim ama bana oradan bahsedilmişti" dedim. Hz. Peygamber dedi ki: Eğer uzun yaşarsan hevdeci içerisinde bir kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi tavaf ettiğini göreceksin. Bunun üzerine ben içimden Tay kabilesinin şehirleri yakıp yıkan eşkiyaları nerede olacak diye geçirdim..." Adiy yıllar sonra bu olayla ilgil olarak "Ben hevdeci içinde yolculuk yapan kadının Hire'den yola çıkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kâbe'yi tavaf ettiğini gördüm." demiştir. [57]

#### HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada yer alan hadislerin sahih kaynaklarda geçmesi ve birçok sahabiden farklı tariklerle gelmesi hadislerde geçen yasaklamanın sübutu hakkında tartışılmayacağını göstermektedir. Ancak bu yasaklamanın taabbudi bir hüküm olmaması nedeniyle illetine bakılması gerektiğini düşünen âlimler olmuştur. Örneğin Şatıbî, ibadete yönelik hükümlerin akılla kavranamayacağından dolayı gerekçesi araştırılmadan emre tabi olunmasının gerekli olduğunu, muamelatla ilgili hükümlerde ise maslahatın ortaya çıkarılmasının şart olduğundan emre tabi olduğunu, Müçtehidlerin kıyas yapabilmeleri için nas ve icma ile sabit olan hükümlerin illetlerini bilmeleri

gerekmektedir. [58]

Bu konuyla ilgili rivayetlerin çoğunluğu bayanın eşi ya da mahremi olmadan yolculuk yapamayacağı yönündedir. İbn Hacer ve Aynî'ye göre hadislerdeki yasaklamalar bütün yolculuklar için geçerlidir. [59]

Bu hadislere genel olarak bakıldığında ilk dikkat çeken şeyin sürelerdeki farklılık olduğu görülmektedir. Bazı rivayetlerde "bir beridlik mesafe yani yarım gün" bazılarında "bir gün" bazılarında "bir gün bir gece" bazılarında "iki gün iki gece" bazılarında "üç gün üç gece" bazılarında ise "üç günden daha fazla" ifadeleri bulunmaktadır. [60] Bazı âlimler bu çeşitliliğin hadislerin farklı yerlerde irad edilmesinden kaynaklanmış olabileceği kanaatindedirler. [61] Yani bu farklılığın sebebi, o dönemdeki genel bir esasın müşahhas uygulamalarının olmasından dolayıdır. Bu da aslında duruma ve şartlara göre hükmün de değişebileceği intibasını oluşturmaktadır.

Hindistan âlimlerinden Tuhfetü'l ahvezi'nin yazarı olan Mübarekfurî korkunun hâkimve Müslümanların güçsüz olduğu ilk dönemlerde kadınların sadece bir konaklık mesafelerden men edildiğini daha sonra emniyetin artmasıyla doğru orantılı olarak bu müddetin arttırıldığını ifade etmiştir. [62] Böylece rakamlarda farklılık görülmektedir.

Ayrıca Zeki Koçak da "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi" adlı makalesinde Tahanevi'nin şu görüşünü aktarmıştır: Ona göre zikredilen hadislerdeki sürelerde bir sıralama bulunmaktadır. O, bu sürenin ilk dönemlerde bir gün daha sonraki dönemlerde iki ve ilerleyen zamanlarda üç gün şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebini de devletin ilk zamanlarda daha zayıf ve güvenlik endişelerine sahip olduğunu ama güçlenmeye başlayınca bu sürenin de artarak üç güne kayıt altına alındığını söylemiştir. [63]

Aynî de eserinde Sevri, A'meş, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tercih ettiği İbn Ömer'den gelen üç günlük mesafe ile ilgili rivayeti kabul etme sebeplerini bu rivayetin diğerlerinden daha sonra söylendiği ve diğerlerini neshettiği gerekçesiyle hüccet olarak kabul ettiklerini anlatmaktadır. [64]

Bununla birlikte rivayetlerdeki değişik rakamlar, temsili anlatım olarak da algılanmıştır. Örneğin İmam Şafii abdest uzuvlarının yıkanma sayısı ile ilgili nakledilen üç farklı rivayeti ki bunlardan birinde Hz. Peygamber'in abdest uzuvlarını bir defa yıkadığı, bir başka rivayette iki defa yıkadığı üçüncü rivayette ise üç defa yıkadığı aktarılmıştır. Şafii, bu hadisleri cem ve telif ederken hadislerdeki farklılığın bize abdest uzuvlarını yıkamanın asgari sınırının bir, kemal olanının ise üç defa yıkamak olduğunu beyan etmektedir. [65] Bu durumun buradaki hadisler için de geçerli olduğunu düşünen alimler bulunmaktadır. ÖrneğinMunziri'ye göre bu rivayetlerde mahremsiz yolculuk için konan süre miktarının temsili bir anlatımı vardır. Bayanın mahremsiz yolculuk yapacağı sürenin alt sınırı bir gün, üst sınırı ise üç gün şeklindedir. [66]

Aynı zamanda bu hadislerde yasağın belirtilmiş ancak illetin söylenmemiş olduğu görülmektedir. Kur'an'daki "De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın. Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını bir görün. İşte bu şekilde Allah ahiret hayatını da yaratacaktır." [67] De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve hakikati yalanlayanların sonlarının ne olduğunu görün!" [68] vb. ayetler özellikle ibret alma adına yeryüzünün farklı bölgelerine yolculuk yapmayı teşvik etmektedir. Buradaki hitap hem erkekler hem de bayanlar içindir.

Hiz. Peygamber'in hayatına bakıldığında da O (s.a.v), ticaret için Şam'a yolculuk yapmış, sonraki dönemde müşriklerin işkenceleri karşısında ashabıyla Medine'ye hicret etmiş, Medine'deyken pek çok gazveye katılmış, hac ve umre için tekrar Mekke'ye yolculuk yapmıştır.

Daha sonraki dönemde ise Müslümanlar, hadislerin rivayet iznini almak ve ilim tahsil etmek üzere diyar diyar dolaşmışlardır. [69] Fıkıh âlimleri seyahat etmenin temel hak ve hürriyetlerden sayıldığını, makul bir sebep bulunmadıkça kısıtlanamayacağını dolayısıyla dini hükmünün normal şartlar altında mubah olduğunu, ancak duruma göre bu hükmün değişebileceğini ifade etmişlerdir. [70]

Adiyy b. Hatim'in rivayet ettiği bir bayanın Hire'den kalkıp Allah'tan başka kimseden korkmadan Kabe'yi ziyaret edeceği zamanların geleceğinin bildirildiği hadise bakıldığında Hz. Peygamber kendisine gelip yol kesme olaylarından şikayet edildiği esnada müjdeyi vermesi aslında o dönemde yol güvenliğinin bulunmadığına işaret etmektedir. Bütün bunlar seyahat konusundaki yasağın bayanların güvenliklerini sağlamakiçin olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Güven ortamının olmaması halinde sadece kadınların değil erkeklerin bile yalnız yola çıkmaları caiz değildir. [71]

Bu da aslında Hz. Peygamber'in mahrem bir yakını olmadan belirli bir mesafeye gitmeyi yasaklamasının sebebinin o dönemdeki yol güvenliğinin olmamasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu hadislerin bir başka boyutu ise seferilik süresinin belirlenmesinde kriter olarak değerlendirilmeleridir. Örneğin Hanefiler yolculuk için gidilecek en kısa mesafeyi belirlerken bu sürenin üç gün olduğunu söylerler. Ve bu konuda "Kadının yanında eşı ya da mahremi olmaksızın üç gün üç gecelik yolculuğa çıkmassn" hadisini referans olarak alırlar.

## SONUÇ

Yolculuk yapmak, insanlar için vazgeçilmez ihtiyaçlardan biridir. İslam'da ilim, ibadet, sıla-i rahim maksatlı yolculuklar bilhassa övülmüştür. Ayrıca seferde olanlara tanınan ruhsatlar ve kolaylıklar yolculuğa teşvik olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte sahih hadis kaynaklarında bayanların yanlarında mahremleri bulunmadan yolculuk etmesinin yasaklanması ile ilgili birçok hadis bulunmakta ve bu rivayetler birden fazla tarikle gelmektedir. Hz. Peygamber'in hadislerine bakıldığında bir, iki, üç veya daha fazla gün süren yolculuklarda bayanın mahremsiz yolculuk yapmasının yasaklandığı görülmektedir. Bu hadislerin daha iyi anlaşılması adına hadislerin söylenme gerekçelerine ve özel bir esasa dayanıp dayanmadığına bakılması gerekmektedir. Bu rivayetlerde farklı zamanların belirtilmesi, Hz. Peygamber'in toplumsal ve bireysel durumları göz önünde bulundurarak farklı hükümler verdiğini göstermektedir. Aynı şekilde duruma ve şartlara göre bu hükmün değişebileceği sonucuna ulaştırmaktadır.

O dönemdeki tarihsel şartlar ve ortam düşünöldüğünde buradaki yasağın bayanın haklarını engellemeye yönelik değil, onu muhafazaya yönelik olduğu görölecektir. Günümüzde yol güzergâhının güvenli olması, yapılan yolculuğun aile ziyareti, tedavi, ilim vb. meşru ihtiyaçlar gibi zaruri durumlardan kaynaklanması durumunda mahremiyle yolculuk yapamayan bayanların güvenli kimselerle daha çok toplu taşıma araçları (uçak, otobüs, tren vb.) kullanarak yolculuk yapmaları uygun görünmektedir.

## KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. Müsned. Beyrut: Müessetü'r-Risale, 2001.

Aktan, Hamza. "Sihriyet". TDV İslam Ansiklopedisi. 37/111-112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Atar, Fahrettin. "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 13-36.

Atar, Fahrettin. "Sefer". TDV İslam Ansiklopedisi. 36/294-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2009. /sefer-fikih

Ateş, Üveys. "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi". Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi IV/1 (2020), 197-234.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ. Umdetü'l-Kârî' şerhu

Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.

Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef. el-Müntekâ. Kahire: Dâru'l-fikrî'l-Arabî, 1913.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. el-Câmi' u's-Sahîh. thk. Muhammed Züheyr b. Nasır. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422, 1197.

Çiftçi, Muhammed Hüsnü. "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 206-243.

Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. es-Sünen. Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000.

Diler, Ramazan. "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1 (2014), 69-98.

Döndüren, Hamdi. "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 171-200.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî. es-Sünen. Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009.

Erdoğan, Mehmet. "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi". Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), 409-421.

Fettahoğlu, Selahattin. "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri". Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 269-284.

İbn Hacer, Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî. Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid. es-Sünen. Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010.

İbn Manzûr. Lisânü'l-Arab. Beyrut: Dârusâdır, 1993.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. el-Muvaţta'. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962.

Karadavi, Yusuf. Sünneti Anlamada Yöntem. çev. Bünyamin Erul. İstanbul: Nida Yayıncılık, Karagöz, İsmail (ed.). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kaşıkçı, Osman. "Radâ". TDV İslam Ansiklopedisi. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Koçak, Zeki. "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 77-132.

Martı, Huriye. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti". Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 9-14.

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. Muhtasari'l-Müzenî. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc. el-Câmi' u's-Sahîh. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 2010.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi. Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.

Öğüt, Salim. "Mahrem". TDV İslam Ansiklopedisi. 27/388-389. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme. el-Mebsût. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993.

Serdar Mutçalı. Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Şafii, Muhammed b. İdris. el-Ümm. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990.

Şafii, Muhammed b. İdris. İhtilafu'l-Hadis. Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2. Baskı., 2008.

Şâtıbî, İbrahim b. Musa eş-. el-Muvâfakât. Dâru İbn Affân, 1997.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa. es-Sünen. Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975.

Yıldız, İbrahim. "Kur'ân ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 83-109.

[1] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab (Beyrut: Dârusâdır, 1993), 4/367. [2] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 583. [3] Serdar Mutçalı, Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 391. [4] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 4/368. [5] Fahrettin Atar, "Sefer", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/294. [6] Mehmet Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 409. [7] Atar, "Sefer", 36/294 [8] Hamdi Döndüren, "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 171. [9] Atar, "Sefer", 36/294. [10] Atar, "Sefer", 36/294. [11] Atar, "Sefer", 36/295. [12] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [13] Atar, "Sefer", 36/295. [14] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410. [15] Atar, "Sefer", 36/296. [16] Atar, "Sefer", 36/296. [17] İbrahim Yıldız, "Kur'ân ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 85. [18] Nur 58. [19] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 163. [20] Salim Öğüt, "Mahrem", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/388. [21] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 164. [22] Ramazan Diler, "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1(2014), 72. [23] Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 14. [24] Selahattin Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus

Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", *Türkoloji Araştırmaları (Dergi)* 11/5 (2016), 279. [25] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/120; Öğüt, "Mahrem", 27/388. [26] Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", 279. [27] İsmail Karagöz (ed.), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 401. [28] Öğüt, "Mahrem", 27/388. [29] Hamza Aktan, "Sihriyet", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111. [30] Osman Kaşıkçı, "Radâ", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/385. [31] İsmail Karagöz (ed.), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 401. [32] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422, 1197), 2/43; Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî Ebu Davud, es-Sünen (Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009), 3/151; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), 18/231; Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 2010), 2/975; Ebu İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, es-Sünen (Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975), 3/464. [33] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [34] Tirmizî, es-Sünen, 3/465. [35] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/43; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977; Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mace, es-Sünen (Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010), 2/968; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12/156; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, el-Muvatta', nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 1382/1962), 2/979. [36] Ebu Davud, es-Sünen, 3/150. [37] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977. [38] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975. [39] İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [40] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976. [41] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/79; Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Darimî, es-Sünen (Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000), 3/1785; İbn Mace, es-Sünen, 2/968. [42] Üveys Ateş, "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi", *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV/1 (2020), 201. [43] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/14; Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/61. [44] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 3/19; İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/978. [45] Atar, "Sefer", 36/297. [46] Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme Serahsî, el-Mebsût (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993), 4/111. [47] Atar, "Sefer", 36/297. [48] Serahsî, el-Mebsût, 4/111. [49] Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Aynî, *Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 7/128. [50] Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, *Muhtasari'l-Müzenî* (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 8/328; Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef Bâcî, el-Müntekâ (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913), 3/82. [51] Muhammed b. İdris Şafii, el-Ümm (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 2/128. [52] Atar, "Sefer", 36/297. [53] Ebû Ca'fer et-Tahâvî – Recep Cici, "Mahrem Bulamaması Durumunda Kadının Haccı Meselesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VII/7 (1998), 651. [54] Atar, "Sefer", 36/297. [55] Yusuf Karadavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009), 249. [56] Karadavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 249. [57] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 4/197 Hadis No:3595. [58] İbrahim b. Musa eş-Şâtibî, el-Muvâfakât (Dâru İbn Affân, 1997), 7/317. [59] Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 10/221; Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 567. [60] Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi* (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 9/103. [61] Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 10/224; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 566; Nevevî, *Şerh*, 9/103. [62] Muhammed Hüsnü Çiftçi, "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019), 216. [63] Zeki Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 110. [64] Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 7/264. [65] Muhammed b. İdris Şafii, *İhtilafü'l-Hadis* (Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2008), 41. [66] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 566. [67] Ankebut, 20. [68] Enam 11. [69] Fahrettin Atar, "Genel Olarak Seferlilik ve Hükümleri", *Seferlilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı)*, (1997), 14. [70] Atar, "Sefer", 36/295. [71] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 417.

[1] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dârusâdır, 1993), 4/367.

[2] İsmail Karagöz (ed.), *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 583.

- [3] Serdar Mutçalı, Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 391.
- [4] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 4/368.
- [5] Fahrettin Atar, "Sefer", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/294.
- [6] Mehmet Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 409.
- [7] Atar, "Sefer", 36/294
- [8] Hamdi Döndüren, "Seferilik Şartları ve Tabilik-Metbuluk", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 171.
- [9] Atar, "Sefer", 36/294.
- [10] Atar, "Sefer", 36/294.
- [11] Atar, "Sefer", 36/295.
- [12] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410.
- [13] Atar, "Sefer", 36/295.
- [14] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 410.
- [15] Atar, "Sefer", 36/296.
- [16] Atar, "Sefer", 36/296.
- [17] İbrahim Yıldız, "Kur'ân ve Sünnete Göre Sosyal Hayatta Kadın Erkek İlişkisi", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 24/42 (2019), 85.
- [18] Nur 58.
- [19] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 163.
- [20] Salim Öğüt, "Mahrem", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/388.
- [21] Mu'cemu'l Arabiyyu'l Hadis Arapça – Türkçe Sözlük, 164.
- [22] Ramazan Diler, "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi II/1(2014), 72.
- [23] Huriye Martı, "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti", Marife: Bilimsel Birikim (Marife: Dini Araştırmalar Dergisi) IX/2 (2009), 14.
- [24] Selahattin Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", Türkoloji Araştırmaları (Dergi) 11/5 (2016), 279.
- [25] İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 12/120; Öğüt, "Mahrem", 27/388.
- [26] Fettahoğlu, "Mahrem Namahrem İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği ve Kur'an'da Kullanış Biçimleri", 279.
- [27] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü, 401.
- [28] Öğüt, "Mahrem", 27/388.
- [29] Hamza Aktan, "Sihriyet", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

- [30] Osman Kaşıkçı, "Radâ", TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/385.
- [31] İsmail Karagöz (ed.), Dini Kavramlar Sözlüğü, 401.
- [32] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422, 1197), 2/43; Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî Ebu Davud, es-Sünen (Daru'r-Risaletü'l-İlmiyye, 2009), 3/151; Ahmed b. Hanbel, Müsned (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001), 18/231; Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, 2010), 2/975; Ebu İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, es-Sünen (Mısır: Şirketu Mektebetü ve Matbuatu Mustafa el-Babi, 1975), 3/464.
- [33] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975.
- [34] Tirmizî, es-Sünen, 3/465.
- [35] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/43; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977; Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mace, es-Sünen (Daru İhyau'l-Kütubul Arabiyye, 2010), 2/968; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 12/156; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, el-Muvaţţâ' , nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l- Arabiyye, 1382/1962), 2/979.
- [36] Ebu Davud, es-Sünen, 3/150.
- [37] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/977.
- [38] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/975.
- [39] İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976.
- [40] Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/976.
- [41] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/79; Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Darimî, es-Sünen (Suudi Arabistan: Daru'l Muğni li'l-Neşr ve't-Tevzia, 2000), 3/1785; İbn Mace, es-Sünen, 2/968.
- [42] Üveys Ateş, "Kadının Mahremsiz Yolculuğunun Fikhî Yönden Değerlendirilmesi", Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IV/1 (2020), 201.
- [43] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/14; Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/61.
- [44] Buhârî, el-Câmi' u's-Sahîh, 3/19; İbn Mace, es-Sünen, 2/968; Müslim, el-Câmi' u's-Sahîh, 2/978.
- [45] Atar, "Sefer", 36/297.
- [46] Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Şemsüleimme Serahsî, el-Mebsût (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993), 4/111.
- [47] Atar, "Sefer", 36/297.
- [48] Serahsî, el-Mebsût, 4/111.
- [49] Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ Aynî, Umdetü'l-Kârî' şerhu Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Daru İhyau't-Türasi'l-Arabiyye, ts.), 7/128.
- [50] Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdi, Muhtasari'l-Müzenî (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 8/328; Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef Bâcî, el-Müntekâ (Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî, 1913), 3/82.
- [51] Muhammed b. İdris Şafii, el-Ümm (Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1990), 2/128.
- [52] Atar, "Sefer", 36/297.

- [53] Ebû Ca'fer et-Tahâvî – Recep Cici, "Mahrem Bulamaması Durumunda Kadının Haccı Meselesi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VII/7 (1998), 651.
- [54] Atar, "Sefer", 36/297.
- [55] Yusuf Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009), 249.
- [56] Karadavi, Sünneti Anlamada Yöntem, 249.
- [57] Buhârî, el-Câmi 'u's-Sahîh, 4/197 Hadis No:3595.
- [58] İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, el-Muvâfakât (Dâru İbn Affân, 1997), 7/317.
- [59] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/221; Ahmed ibn Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî İbn Hacer, Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 567.
- [60] Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref Nevevî, Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi (Beyrut: Daru İhyau't-Türasî'l-Arabiyye, ts.), 9/103.
- [61] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 10/224; İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566; Nevevî, Şerh, 9/103.
- [62] Muhammed Hüsnü Çiftçi, "Kadının Mahremsiz Sefere Çıkması Hususunda Fikhî Bir Analiz", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15 (2019), 216.
- [63] Zeki Koçak, "İddet Bekleyen ve Yanında Mahremi Olmayan Kadınların Sefere Çıkması ve Hacca Gitmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi 39 (2013), 110.
- [64] Aynî, Umdetü'l-Kârî, 7/264.
- [65] Muhammed b. İdris Şafii, İhtilafu'l-Hadis (Beyrut: Daru'l Kütübü'l- İlmiyye, 2008), 41.
- [66] İbn Hacer, Fethü'l-Bârî, 566.
- [67] Ankebut, 20.
- [68] Enam 11.
- [69] Fahrettin Atar, "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri", Seferilik ve Hükümleri (Tartışmalı İlmî Toplantı), (1997), 14.
- [70] Atar, "Sefer", 36/295.
- [71] Erdoğan, "Sefer Hükümleri ve Ahkâmın Değişmesi", 417.